МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра економіки, права та управління бізнесом

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
_____
(підпис)
«___»_____20___ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 076 «Підприємництво та торгівля»
за освітньою програмою професійного спрямування
«Економіка, планування та управління бізнесом»
на тему: «**ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ ТВАРИННИЦТВА В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**»

Виконавець:
студентка ФЕУП
Железняк Анастасія Євгенівна
_____

Науковий керівник:
д.е.н, доцент
Несененко Павло Петрович
_____

Одеса – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП 3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА В УКРАЇНІ 7
1.1. Роль та особливості тваринництва як галузі сільського господарства 7
1.2. Нормативно-правове забезпечення організації та розвитку тваринництва в Україні 15
1.3. Експортно-імпортний баланс галузі в України 25
Висновки до розділу 1 33
РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА РІВНЯ РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ 35
2.1. Міжнародний досвід розвитку тваринництва 35
2.2. Аналіз стану та тенденції розвитку аграрного сектору регіону 48
2.3. Економічно-статистичний аналіз тваринництва в Одеській області 59
Висновки до розділу 2 68
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ 71
3.1. Шляхи вдосконалення розвитку тваринницької галузі регіону 71
3.2. Сучасний стан та аналіз економічної діяльності фермерських господарств регіону 73
3.3. Обґрунтування шляхів підвищення продуктивності функціонування тваринництва в фермерських господарствах регіону 76
Висновки до розділу 3 86
ВИСНОВКИ 88
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 97

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Тенденції та стан розвитку ринку продукції тваринництва та питання забезпечення населення продуктами харчування тваринного походження були і залишаються актуальними проблемами для кожної держави. Ринок тваринницької продукції повинен забезпечити гарантований доступ населення до даного виду продовольства в необхідній кількості, якості та асортименті. Даний ринок як і всякий інший формує зв'язки між виробниками продукції та їх споживачами на основі попиту, пропозиції та механізмів ринкової конкуренції.

В останні роки технологія тваринництва швидко розвивається, і існують відмінності між біологічними властивостями і фізіологічними можливостями організмів і зовнішнім середовищем. Сільськогосподарські тварини під час росту та розвитку зазнають впливу різноманітних стресових факторів, що може призвести до зниження резистентності, порушення репродуктивних функцій, скорочення виробничих і використання періодів, виникнення захворювань, втрати продуктивності та погіршення якості продукції. Головним пріоритетом нашої країни є забезпечення наших людей високоякісними та безпечними продуктами харчування. Нормалізація споживання молочної продукції мешканцями потребує виконання певних умов, головними з яких є стабільний розвиток галузі молочного скотарства та забезпечення здоров'я худоби.

Ефективне виробництво органічних продуктів тваринництва та аквакультури гарантується збалансованою взаємодією різних елементів, таких як технологічні процеси, вплив на навколишнє середовище та сталий розвиток відповідних галузей. Збільшення виробництва, споживання екологічно безпечної продукції або її доступності можливе лише за умови впровадження сучасних енерго- та ресурсозберігаючих елементів у технічні процеси виробництва продукції тваринництва будь-якого масштабу та форми

власності (приватні підприємці, фермерські господарства, великі та середні сільськогосподарські підприємства, агрохолдинги, кооперативи).

За останні роки під впливом таких факторів, як вступ до СОТ та міжнародний інтеграційний процес, зниження імпортних тарифів, енергетична криза та створення внутрішніх зон вільної торгівлі, розвиток тваринницької галузі України зазнав серйозних змін. Сьогодні українська галузь тваринництва, хоча й перебуває в стані невизначеності, цілком імовірно має перспективи розвитку. Через конкуренцію з імпортною продукцією та бажання реалізувати експортний потенціал Україна стає все більш залежною від цінової кон'юнктури на світових ринках. У зв'язку з євроінтеграційним процесом нашої країни та її прагненням отримати право експортувати сільськогосподарську продукцію на європейський ринок, сьогодні необхідно приділяти велику увагу якості та біобезпеці продуктів переробки тваринництва. Оскільки тваринницька галузь України в основному забезпечує потреби внутрішнього ринку, стан і структура галузі тісно пов'язані з платоспроможністю населення, а зростання доходів під час кризи відбувається досить повільно. Кризи не завжди призводять до зниження споживання, але інколи структура споживання рухається в бік здешевлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомі теоретико-методологічні дослідження проблеми становлення та розвитку ринку продукції тваринництва здійсненні такими відомими вітчизняними вченими економістами-аграрниками, як Боднар О. М. [2], Антонюк П. О. [11], Ступницька Т. М. [11], Несененко П. П., Кірович Н. В. [24], Бездушний Р. П. [32], Дубина О. Л. [38], Шевченко Т. О. [38], Ткаченко О. С. [38] та інші. Незважаючи на значний внесок дослідників у вивчення перспектив розвитку тваринництва в Україні, зокрема в Одеській області, залишаються нерозв'язаними або лише частково вирішеними такі аспекти: адаптація інноваційних технологій в умовах малих фермерських господарств, оптимізація системи державної підтримки галузі з урахуванням специфіки

регіону, а також ефективне управління біоресурсами в умовах зміни клімату. Ці питання потребують подальшого глибокого дослідження та практичної реалізації.

Мета кваліфікаційної роботи – теоретичні, методичні та прикладні аспекти розвитку тваринництва на прикладі Одеського регіону. Для досягнення поставленої мети були поставлені наступні завдання кваліфікаційної роботи:

1. Вивчити роль та особливості тваринництва як галузі сільського господарства.

2. Розглянути нормативно-правове забезпечення організації та розвитку тваринництва в Україні.

3. Проаналізувати експортно-імпортний баланс галузі в України.

4. Дослідити міжнародний досвід розвитку тваринництва.

5. Проаналізувати стан та тенденції розвитку аграрного сектору регіону.

6. Зробити економічно-статистичний аналіз тваринництва в Одеській області.

7. Запропонувати шляхи вдосконалення розвитку тваринницької галузі регіону.

8. Дослідити сучасний стан та аналіз економічної діяльності фермерського господарства.

9. Обґрунтувати шляхи підвищення продуктивності функціонування тваринництва в фермерському господарстві.

Об'єкт дослідження – процес розвитку галузі тваринництва в Україні.

Предмет дослідження – теоретичні, методичні та прикладні аспекти розвитку тваринництва на прикладі Одеського регіону.

Для вирішення поставлених у кваліфікаційної роботі завдань були використані такі ***методи дослідження:***

- загальнонаукові: аналогія, системний аналіз, формалізація;

- логічної абстракції: аналіз і синтез, індукція та дедукція;

- економіко-математичні: факторний, системно-структурний аналіз;

- економіко-статистичного аналізу: табличний, графічний, групування, класифікації;

- маркетингові: SWOT-аналіз.

Інформаційна база дослідження вказує на джерела, що слугували основою дослідження: наукові публікації та монографічні видання українських і зарубіжних учених, нормативно-законодавчі акти України й інших країн, матеріали наукових конференцій і досліджень, звіти та аналітичні матеріали відповідних державних органів, агентств, дані звітності підприємств, організацій і установ та ін.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (52 найменувань) та 2 додатків.

Загальний обсяг роботи становить 107 сторінок. Основний зміст викладено на 80 сторінках. Робота містить 5 таблиць, 11 рисунків

Публікації та апробація результатів дослідження. За результатами виконання кваліфікаційної роботи магістра опубліковано 2 статті:

Железняк А. Є., Несененко П. П. Сучасний стан та перспективи розвитку тваринницької галузі в Україні. *Економіко-правові аспекти господарювання: сучасний стан, ефективність та перспективи*: матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 4-5 жовтня 2024 р.). Одеса, 2024. С. 271-273

Железняк А. Є., Несененко П. П. Деякі аспекти вдосконалення розвитку тваринницької галузі Одеської області. *Браславські читання. Економіка XXI століття: національний та глобальний виміри*. Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції (Одеса, 06 листопада 2024 р.). Одеса, 2024. С. 41-44

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА В УКРАЇНІ

1.1. Роль та особливості тваринництва як галузі сільського господарства

Сільське господарство в Україні здавна було основною галуззю економіки країни і значною мірою сприяло забезпеченню населення продуктами харчування. Раніше для підтримки будь-яких реформ і програм підтримки розвитку сільського господарства залучалися значні обсяги як державних коштів, так і притоку іноземних інвестицій. Ефективність використаних ресурсів у поєднанні з родючим ґрунтом та великою кількістю інвестицій призвели не лише до зростання виробництва в аграрному секторі, а й вивели продукцію в Азію, Африку та Близький Схід. Власне, це призвело до формування досить складної структури в українському аграрному секторі: великий аграрний бізнес конкурує з фермерськими господарствами та малими фермерськими господарствами сімейного типу.

Російське вторгнення принесло величезні руйнування та проблеми сільськогосподарському виробництву та сільській місцевості. Війна, однак, не припинила, а лише посилила війну за ресурси та державну підтримку між великим агробізнесом та селянськими господарствами. Це, у свою чергу, продовжує висувати на порядок денний питання про майбутнє українського сільського господарства як такого [1]. Поки Україна йде шляхом відновлення та реабілітації національної економіки, відкрийте для себе складну мережу проблем, які визначають українське сільське господарство та кидають тінь на майбутнє глобальної продовольчої безпеки у світі.

Сільське господарство є невід'ємною ланкою агропромислового комплексу України. Агропромисловий комплекс — це сукупність різноманітних галузей народного господарства, зокрема сільського та рибного господарства, харчової промисловості та переробки

сільськогосподарської продукції, а також їх матеріально-технічне та фінансове забезпечення. Сільське господарство формує продовольчу, економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічних галузей, є соціально-економічною основою розвитку сільської місцевості.

В Україні аграрний сектор забезпечує в середньому 10% ВВП і близько 40% доходів від експорту. Зайнятість у сільському, рибальському та лісовому господарствах – 17% від усіх зайнятих.

Сільське господарство включає кілька галузей, основними з яких є рослинництво та тваринництво. Домінуючим напрямком в Україні є рослинництво (рис.1.1).

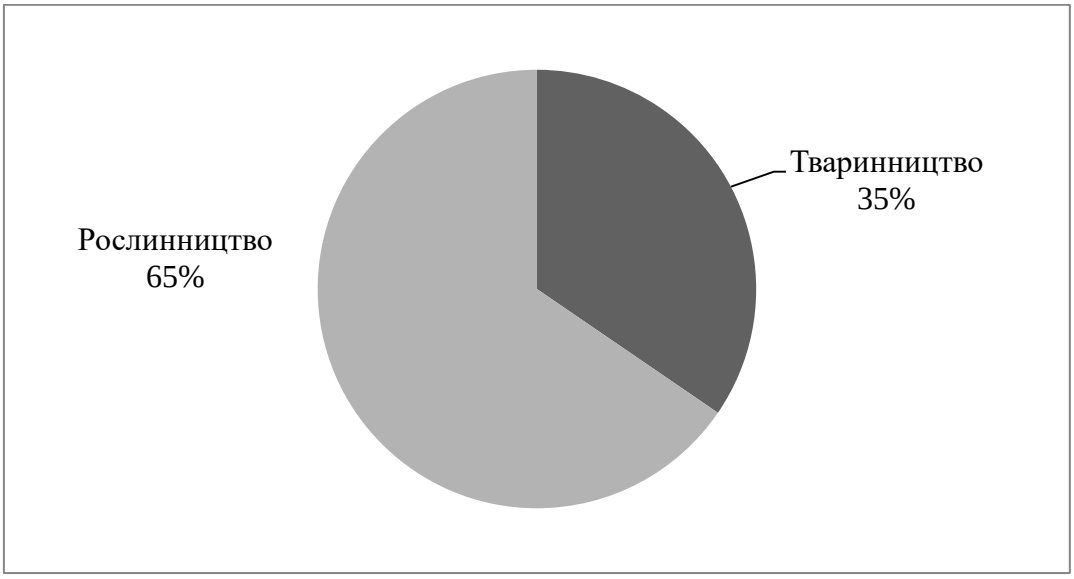

Рис. 1.1. Структура валової продукції сільського господарства в Україні за 2023 рік

(*Джерело:* складено автором на основі [1])

Сільське господарство в основному зосереджено на вирощуванні зернових, товарних культур, кормових культур, овочів, картоплі та баштанних культур. До плодівництва належать також садівництво, ягідництво та виноградарство. Вирощування цибулі - використання і поліпшення природних травостоїв і створення штучних сіножатей і пасовищ.

Україна посідає одне з провідних місць у світі за рівнем виробництва зерна: вона традиційно входить до десятки-двадцятки найбільших виробників та експортерів. За загальним обсягом виробництва основних сільськогосподарських культур поступається лише Німеччині і Франції (серед країн ЄС). Наша країна має багаті земельні ресурси, достатньо робочої сили, має великий потенціал для розвитку зернової галузі.

Станом на 2023 рік структура сільськогосподарського виробництва розподілена за видами: 26,2% - зернові та зернобобові культури - 22,5%, 18% - овочі, до 4% - фрукти та корми. Такий розподіл забезпечується природними ресурсами та попитом на міжнародному ринку.

У тваринництві продукція рослинництва використовується для виробництва харчової та технічної сировини. У тому числі скотарство, свинарство, вівчарство, птахівництво, конярство, рибництво, тваринництво, шовківництво, бджільництво, кролівництво та ін. У 2023 році частка продукції тваринництва становитиме 28%, з них тваринництво – 13,5%, молоко – 10,5%, яйця – 2,8%. Тваринництво України традиційно спеціалізується на виробництві м’яса, м’ясопродуктів, молока, яєць тощо. Переходу до індустріалізації сприяє механізація виробничого процесу. Місце розташування тваринницької ферми визначається кормовою базою. Сучасне кормовиробництво включає польове, лучно-пасовищне та промислове кормовиробництво. Кормові ресурси в кожному регіоні мають свої особливості. Крім того, тваринництво менше залежить від природних умов, ніж землеробство.

Основною галуззю тваринницької галузі є скотарство, яке дає найбільший обсяг продукції тваринництва. Основна продукція – молоко, м’ясо та сало. Розрізняють молочне тваринництво, молочне скотарство, м'ясо-молочне тваринництво та м'ясне скотарство. Молочне скотарство розвивалося на пасовищах з соковитим травою і в районах поблизу великих міст - обмежуючись фермами, що спеціалізувалися на вирощуванні молодняку, цукровими, крохмально-патоковими і спиртовими заводами.

М'ясо-молочне скотарство більш поширене в районах, де в кормовій базі переважають висококалорійні корми (степові зони). В Україні поширене молочно-м'ясне скотарство, що характерне для районів інтенсивного землеробства з високою часткою кормових культур, сіножатей і пасовищ. Тваринництво в основному не регіональне і розвивається повсюдно. Найбільше поголів'я великої рогатої худоби на 100 га сільськогосподарських угідь спостерігається в Українських Карпатах, Лісостепу та на Поліссі, найменше – у степах. У великих містах, навколо міських агломерацій, на Поліссі, на околицях лісостепів є господарства, що спеціалізуються на виробництві молочної та м'ясної продукції.

Другою за значенням галуззю тваринництва є свинарство, що забезпечує людей продуктами харчування (м'ясо, сало, жир), легка промисловість, що дає шкіряний тощо. Підприємства зосереджені в густонаселених районах, розвиненому овочівництві, де можна утилізувати відходи харчової промисловості. Основними постачальниками продукції є лісостеп і степ. Свинарство має певний напрямок виробництва: у господарствах лісостепових районів переважає м'ясо і сало, які відгодовуються в основному концентратами картоплі та цукрових буряків; для степів характерний жир, де корми містять велику кількість дешевих концентратів.

Вівчарство спеціалізується на постачанні м'яса, вовни, овчин, жиру і молока. За роки незалежності виробництво скоротилося майже в шість разів. Зараз ця галузь відроджується і розвивається в степах і на гірських пасовищах Українських Карпат. Зокрема, на пасовищах поширене вовняне виробництво, головним чином тонкорунне і напівтонкорунне вівчарство, яке дає високоякісну вовну.

Птахівництво спеціалізується на вирощуванні курей, індиків, качок, гусей, м'яса, яєць, пера та пуху. Ця галузь фокусується на кормовому зерні, яке переробляється на комбікорм. Розвивається на околицях великих міст у

всіх природно-економічних зонах. Основними районами виробництва м'яса та яєць птиці є лісостепи та луки.

Зв'язки між сільським господарством і промисловістю настільки тісно пов'язані, що складають єдиний складний міжгалузевий агропромисловий комплекс.

Тваринництво є другою за колосальністю сферою сільського господарства, суть якої полягає в розведенні сільськогосподарських тварин в інтересах одержання продукції. Рівень розвитку тваринництва технічно пов'язаний з рослинництвом і при відповідній складності використання трудових, земельних і матеріальних ресурсів у сільській місцевості сприяє розвитку сільського господарства. У рамках цього вдосконалення окремим аспектом стають правильні співвідношення у розвитку сільського господарства та тваринництва в межах кожного регіону залежно від зростання найбільш продуктивних галузей [2, с. 2-4]. Специфіка, яку слід враховувати при організації тваринництва, полягає в тому, що тваринництво має концентрацію значно меншу, ніж рослинництво. Це дає можливість запровадити механізацію та перевести галузь на промислові рейки. Важливою особливістю, яку слід враховувати, є те, що транспортування продуктів тваринництва має здійснюватися за певних умов. Це робить обов'язковим прискорення процесу збирання врожаю. Далі транспортування має здійснюватися спеціальним транспортом, що забезпечує збереження продукції. Існують специфічні осередки розвитку, на яких ґрунтується її брендинг як багатогалузевої тваринницької галузі, навіть попри структурну складність, властиву українській галузі тваринництва [2, с. 2-4].

Тваринництво є особливою галуззю сільського господарства, рівень розвитку якої має значний економічний потенціал аграрного сектора країни, впливає на всі сфери суспільного виробництва. Екологічне значення цього полягає в тому, що сільське господарство забезпечує ґрунт органічними добривами, активність яких повертає природі шляхом внесення їх у ґрунт значну частину органічної маси, додаючи його родючості та вмісту гумусу,

розвитку мікрофлори, інтенсифікація процесу ґрунтоутворення та кругообігу речовин у літосфері.

Ця сфера сільськогосподарського виробництва має хронічні проблеми, спровоковані проблемами соціально-економічної нестабільності, низьким рівнем концентрації капіталу в аграрному секторі та диспаритетом цін на сільськогосподарську та промислову продукцію. Масове скорочення поголів'я худоби, зниження її продуктивності, втрата її частини, негативні тенденції в якості продукції створили загрозу продовольчій безпеці країни. Країна втрачає експортний потенціал, погіршується соціальна ситуація на селі [2, с.2-4].

Враховуючи специфіку властивостей галузі та її провідне місце серед галузей аграрного комплексу, актуальним є комплексне дослідження розвитку тваринництва, створення сприятливих інвестиційних умов та унеможливлення збиткового виробництва.

Розвинений в Україні продовольчий комплекс може не тільки забезпечити населення продовольчими товарами, але й займає активну позицію на міжнародних ринках країни з кількох ключових агропродовольчих товарів. Завдяки традиційно потужному продовольчому експорту Україна належить до групи гарантів світової продовольчої безпеки. До розгортання війни Україна входила до п’ятірки найбільших експортерів зерна за обсягом експорту, розпродаючи ¾ виробленого, тоді як зерно споживається всередині країни лише на 20–25% [3]. На Україну припадало 10% світового експорту пшениці, понад 14% кукурудзи, понад 47% соняшникової олії. На сьогодні за допомогою партнерів Україна зберігає роль основного постачальника на світових ринках зерна та соняшникової олійної продукції, частка якої становить понад 10% міжнародної торгівлі [3]. У 2023 році до 65 країн було експортовано 16,1 млн тонн пшениці, до 80 країн світу – 26,2 млн тонн кукурудзи, до 130 країн – 5,7 млн тонн соняшникової олії (рис.1.2).

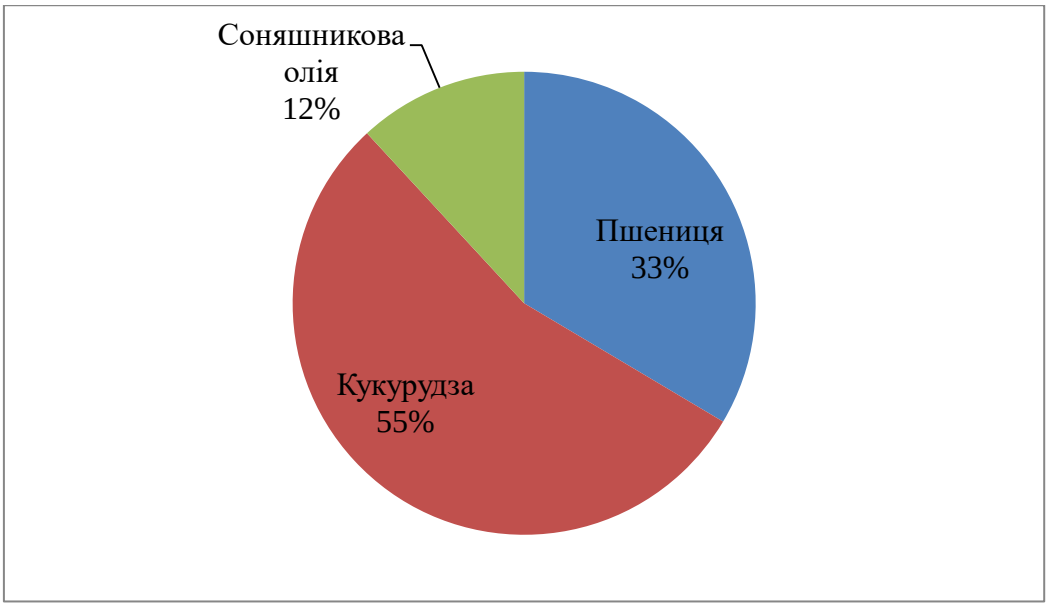

Рис. 1.2. Експорт рослинництва у 2023 році, млн тонн

(*Джерело:* складено автором на основі [3])

У зв'язку з вищевикладеним бойові дії в Україні, спровоковані повномасштабним вторгненням Російської Федерації 24 лютого 2022 року, призвели до зниження продовольчої безпеки України через, зокрема, розрив інфраструктури логістичного ланцюга, ферм та виробництва. Станом на червень 2023 року прямі матеріальні збитки, завдані агропромисловому комплексу України, склали $8,7 млрд. США (щодо знищеної та пошкодженої сільськогосподарської техніки – понад 4,7 млрд. доларів США; збиток, пов'язаний із знищеними виробничими будівлями та викраденою продукцією, оцінюється у 1,9 млрд. доларів США) [3]. Розраховані непрямі збитки всього агропромислового комплексу становлять близько 40,3 млрд дол. США.

За оцінками ФАО, війна в Україні завдала збитків сільським домогосподарствам України на суму близько 2,25 мільярда доларів США. З них близько 1,26 млрд дол. США зазнали збитків у галузі рослинництва та 0,98 млрд дол. США з тваринництва. В Україні через війну зупинилися 25% сільськогосподарських господарств або скоротили обсяги його виробництва, у прифронтових районах – 38% [3].

Тваринництво є одним із основних напрямків українського аграрного сектору, але ключові проблеми тягне за собою такі проблеми для галузі у 2024 році. Зокрема, повномасштабна війна РФ проти України, ворожі обстріли, зростання цін на корми та енергоносії. Усе це гостро позначається на обсягах виробництва м’яса.

Останніми роками в Україні спостерігається тенденція до зменшення поголів'я худоби. Так, за квітень поточного року він менший на 7% порівняно з відповідним місяцем минулого року і становить близько 2,8 млн голів. Це безпосередньо вплинуло на обсяги виробництва м’яса: за 7 місяців 2024 року виробництво яловичини впало на 3% до 102 тис. тонн [4]. Найбільш чутливими є малі та середні фермерські господарства — є проблема нестачі фінансових ресурсів та можливості виходу на нові ринки.

Що стосується свинини, то тут ситуація набагато краща. Незважаючи на труднощі, промислове виробництво свинини в Україні зросло. За п'ять місяців 2024 року це на 9% більше, ніж за аналогічний період 2023 року. Експорт перевищує імпорт щонайменше в 1,5 рази [4].

Таким чином, Україна все ще є активним гравцем на світових ринках червоного м’яса. Серед країн ЄС найбільшими традиційними імпортерами української червоної м’ясної продукції є Польща, Німеччина, Італія та Іспанія. Проте на ринку ЄС існує ряд нетарифних бар’єрів щодо якості та безпечності харчових продуктів, які сильно відлякують українських виробників.

Висока вартість кормів і паливно-енергетичних ресурсів продовжує тиснути ціну на вироблену продукцію. Ці фактори негативно впливають на конкуренцію української продукції на провідних міжконтинентальних ринках світу.

Це дуже перспективна галузь в аграрному секторі. У 2024 році Україна продовжує роботу над розширенням ринків збуту, зокрема в ЄС та Китаї. Це означатиме роботу з нетарифними бар’єрами, а також дотримання стандартів якості.

1.2. Нормативно-правове забезпечення організації та розвитку тваринництва в Україні

У процесі переходу країни до ринкового господарювання криза в першу чергу торкнулася сільського господарства, а найбільших втрат зазнала галузь тваринництва.

Це тому, що в ринкових умовах сільгоспвиробникам не вигідно займатися тваринництвом. Система ціноутворення та механізми збуту виробленої галуззю продукції, механізми постачання комбікормів та механізми забезпечення їх іншими необхідними ресурсами призводять до того, що собівартість продукції тваринництва є вдвічі, а іноді й втричі вищою, ніж його продажна ціна. Внаслідок цього в колективних сільськогосподарських підприємствах почали забій худоби.

Цікаво також відзначити, що значне зниження виробництва тваринницької продукції в колгоспах не призвело до дефіциту тваринницької продукції на ринку України. Річ у тім, що, на відміну від колгоспів, які ще зберегли консервативну радянську систему господарювання, в народно-об'єднаних господарствах, у повній відповідності до законів ринкової економіки, значно зросло виробництво тваринницької продукції. Це явище закономірне: приватна власність і закони ринку стимулюють розвиток галузей, які дають реальні прибутки [5]. Попит на ринку продукції тваринництва визначає ринковий механізм ціноутворення на продукцію тваринництва в господарствах і ринковий механізм його здійснення. Це свідчить про начебто суперечливу ситуацію: у колгоспах тваринництво збиткове, а в підсобних господарствах, навпаки, тваринництво рентабельне.

На жаль, з самого початку ринкових реформ Україна стала на хибний шлях утримання державного контролю над сільським господарством переважно неринковими засобами. Хоча це було прийнято з урахуванням стратегічного характеру галузі та необхідності забезпечення продовольчої безпеки, така політика відкинула сільське господарство на кілька років назад.

Серед методів штучної підтримки тваринництва досі необґрунтованими є адміністративне регулювання цін на тваринницьку продукцію та механізм його реалізації, адміністративне забезпечення тваринництва необхідними ресурсами та нескінченне дотування галузі, різного роду доплати та розподіли, безстрокове списання боргу [5].

Заходи з інтеграції виробництва, переробки та реалізації продукції тваринництва за участю підприємств сільськогосподарського виробництва, кормопереробних підприємств, заготівельних торгових організацій різних форм власності, банків, вітчизняних та іноземних інвесторів. Не захищалась і згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 29 грудня 1997 р. «Про подолання кризового стану в галузі тваринництва і птахівництва та стабілізацію розвитку галузі». Відповідно до Указу Президента України від 17 лютого 2001 р. № 100/200 «Про заходи щодо стабілізації ситуації на споживчому ринку та розвитку галузі тваринництва у 2001-2002 роках» передбачено поступовий перехід на ринковий підхід. при збереженні державного регулювання [5]. Важливим є положення щодо навчання сільськогосподарських товаровиробників методам ринкового господарювання.

Відповідно до Стаття 1 Закону України від 15 грудня 1993 р. «Про племінну справу тваринництва» (в редакції Закону від 21 грудня 1999 р.) племінна справа — це система технології тваринництва, селекції та організаційно-економічних заходів, спрямованих на вдосконалення племінної справи. Його законодавчі норми зумовлені необхідністю забезпечення породної чистоти у тваринництві та виведення нових високопродуктивних порід тварин [5]. Селекційно отримані породи сільськогосподарських тварин мають певні стійкі якості, що характеризують їх сільськогосподарську цінність і продуктивність. Втрата чистоти крові в тваринництві призводить до втрати цих якостей, значно знижуючи сільську продуктивність економіка.

Відповідно до ст.66 Закону України від 1 червня 2000 р. "Про ліцензування певних видів господарської діяльності" визначено, що

виробництво, зберігання та реалізація племінних (генетичних) ресурсів, проведення генетичної експертизи походження та аномалій тварин є видами господарської діяльності, що потребують ліцензія. Дозволи на таку діяльність видає Департамент аграрної політики, продовольства та земельних відносин. Інші види тваринницької діяльності звільняються від ліцензійних обмежень.

Суб'єктам племінної діяльності, які працюють у рамках визнаних національних програм селекції худоби, виходячи з напрямків діяльності та якості племінних (генетичних) ресурсів, Мінагрополітики України та Мінагрополітики присвоюють відповідний статус, характеристики та порядок доступу. Положення Академії аграрних наук України № 215/66 про розподіл відповідних статусів суб'єктів з питань племінної справи тваринництва, затверджене наказом від 17.07.2001 р.

Міністерство аграрної політики та продовольства надає відповідний статус суб'єктам племінної справи за результатами національної атестації. Закон передбачає такий статус [5]:

- розведення великої рогатої худоби, свиней, овець і кіз: заводи з високоякісного насіння, репродуктори, племінні центри, підприємства (асоціації) насінництва, станції контролю якості, підприємства (лабораторії) генетичного контролю, підприємства (лабораторії) трансплантації ембріонів, оцінка якості продукції тваринництва;

- конярство: кінні заводи, репродуктори, племінні центри, племінні компанії (асоціації), заводські стайні, іподроми, бібліотеки трендів, компанії (лабораторії) генетичного контролю, компанії (лабораторії) з перенесення ембріонів;

- тваринництво та кролівництво: племзаводи, племінні кролівники, племінні центри, підприємства (лабораторії) з оцінки якості продукції тваринництва;

- галузь птахівництва: племінні птахофабрики, птахівники-плідники, племінні центри, станції контролю та випробування птахівництва;

- бджільництво: племінний завод, племінна пасіка, племінна пасіка;

- рибництво: племінні заводи, курячі заводи, племінні центри.

Законодавчі положення щодо офіційної класифікації племінного поголів'я, на сьогодні діють інструкції щодо бонітування окремих видів тварин: Інструкція з класифікації сільськогосподарської птиці, затверджена наказом Мінагрополітики України від 22.06.2001 р. № 179 на класифікацію великої рогатої худоби м'ясного напряму, затверджену наказом Мінагрополітики України від 06.06.2002 р. № 154, опис класифікації свиней, затверджену наказом Мінагрополітики України від 17 грудня 2002 року [6].

Згідно зі статтею 13 Закону «Про племінну діяльність» власники племінних (генетичних) ресурсів повинні мати племінний сертифікат, який є документом, що засвідчує якість племінних тварин, сперми, ембріонів та яйцеклітин. Ці свідоцтва (сертифікати) містять відомості про походження, продуктивність, тип та інші якості генетичних ресурсів, дані про імунний генетичний контроль та бальну оцінку видів тварин. Використовується для підтвердження якості племінних (генетичних) ресурсів та захисту прав споживачів племінної продукції. Порядок видачі племінних свідоцтв регулюється Положенням про племінні свідоцтва, затвердженим наказом Мінагрополітики України від 29.12.2002 р. No 416.

Сертифікати племінних тварин є обов'язковою умовою реалізації племінних (генетичних) ресурсів для племінної роботи на внутрішньому та зовнішньому ринках та транспортування коней для випробувань, участі в змаганнях та шлюбних заходах. При ввезенні племінних (генетичних) ресурсів з-за кордону племінне свідоцтво заповнюється на підставі перекладених українською мовою іноземних племінних документів. Племінні сертифікати видаються державним племінним омбудсменом у районі або відповідальним експертом організації, визначеною Міністерством аграрної політики та продовольства, за розпорядженням власника племінних (генетичних) ресурсів.

Управління та контроль за дотриманням законодавства з питань тваринництва здійснює Національна селекційна служба Мінагрополітики. Національна система племінних служб включає головне національне племінне інспекційне агентство Департаменту сільськогосподарської політики та афілійовані з ним племінні інспекційні агентства на регіональному та окружному рівнях [6].

Слід пам’ятати, що Закон України «Про племінну справу у тваринництві» не захищає права на племінні результати як права інтелектуальної власності. Результати селекції вважаються винаходами, права на них охороняються Законом України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р. (в редакції Закону від 1 червня 2000 р.).

Станом на жовтень 2023 дія державних програм підтримки тваринництва призупинена, окрім програми компенсації кредитів [7].

Міністерство аграрної політики та продовольства розробляє концепцію загальнодержавного економічного цільового плану розвитку тваринництва до 2033 року [8].

Його головна мета – створити умови для успішного розвитку галузі відповідно до норм і практики ЄС та розширити експортний потенціал. Крім того, важливо забезпечити якісну та безпечну продукцію для потреб українців, збільшити виробництво продукції з високою доданою вартістю та підвищити конкурентоспроможність галузі.

Концепція Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 року розробляється відповідно до Указу Президента України “Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 жовтня 2023 року «Про стан забезпечення продовольчої безпеки” [8].

Згідно з Указом в Концепції необхідно передбачити, зокрема (рис.1.3):

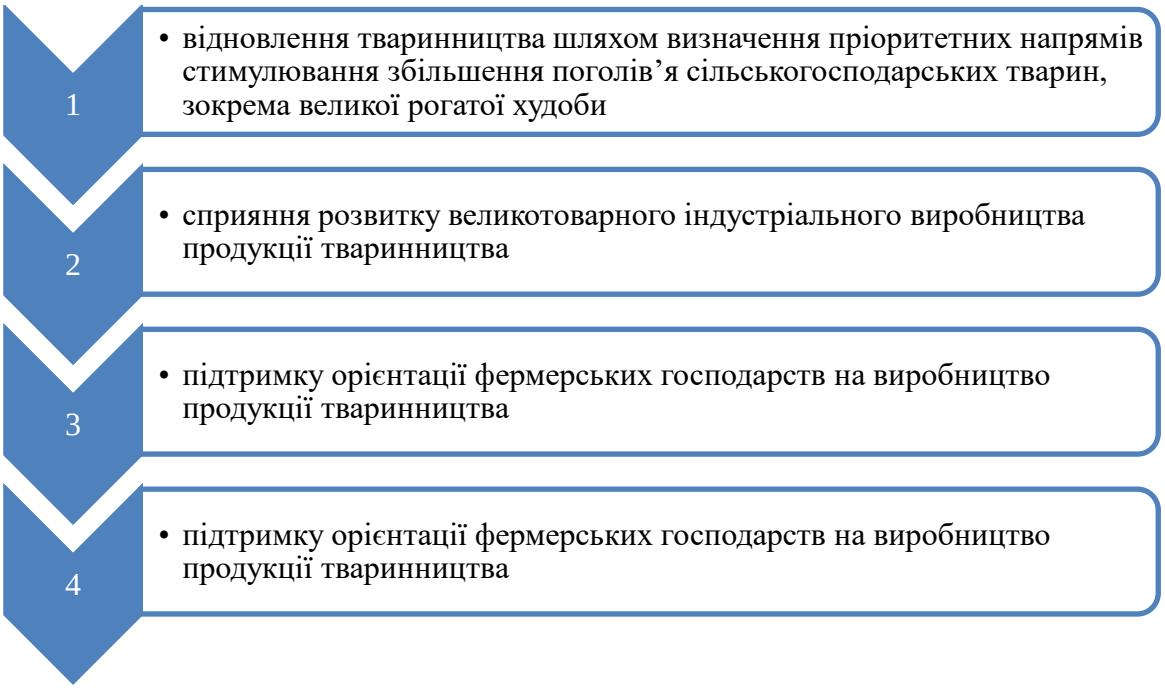

Рис. 1.3. Необхідно передбачити в Концепції згідно з Указом

(*Джерело:* складено автором на основі [8])

Завершення розробки та прийняття Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій до 2030 року забезпечить визначення національних пріоритетів та довгострокового бачення галузі. Це допоможе спрямувати обмежене національне фінансування та сприятиме розвитку та стратегічному використанню іншого фінансування, у тому числі від міжнародних партнерів. Щоб забезпечити стратегічне пріоритезування на основі фактичних даних, розробку програм підтримки та успішну реалізацію цієї та інших стратегій, Департамент земельної політики та продовольства має зміцнити аналітичні можливості та можливості прийняття рішень.

Україна продовжуватиме приведення нормативно-правової бази у відповідність до вимог ЄС у ключових сферах, у тому числі в тих, де управління можна значно покращити та де переваги зростання можуть бути створені за рахунок розширення експорту або просування вгору по ланцюжку створення вартості. Це включає реформування державних інституцій у сільськогосподарському секторі відповідно до Спільної сільськогосподарської політики ЄС, з особливим акцентом на впровадження

систем управління та контролю для забезпечення надійного фінансового менеджменту, прийняття рамок Європейського інвестиційного плану та забезпечення прозорої та справедливої підтримки. На додаток до сприяння відновленню та економічному зростанню та забезпеченню довгострокової стійкості, реалізація таких програм підвищить стандарти управління державними фінансами в секторі, запровадить принципи ефективного управління в державному та приватному секторах, а також накопичить досвід використання процедур ЄС та підготуватися до повної реалізації програмної підтримки до вступу в ЄС. Крім того, реформа зосереджена на розширенні та вдосконаленні Національного земельного реєстру (далі – «ДАР»), що є особливо важливим для стимулювання реєстрації малих виробників та загальної формалізації сектора. Для тварин також доступні цифрові реєстри, які забезпечать можливість їх відстеження та обліку. Відданість цим двом пріоритетам також сприятиме прозорому та інклюзивному доступу до підтримки та фінансування [8].

Перегляд законодавчої та нормативно-правової бази буде продовжуватися у відповідності з правилами ЄС щодо офіційних систем контролю в сферах сільського господарства та розвитку сільських територій, безпеки харчових продуктів, тваринництва, рибальства, аквакультури та інших пріоритетних сферах, що може принести користь у таких сферах: Зростання за рахунок збільшення експорту або просування вгору по ланцюжку створення вартості. У той же час необхідно зміцнити інституційні можливості для забезпечення ефективного впровадження, в тому числі шляхом оцінки дотримання стандартів і заходів контролю в санітарних і фітосанітарних сферах, добробуту тварин і екологічних аспектів сільськогосподарського сектора, щоб забезпечити ефективне впровадження цих заходів.

Розвиток відкритих, прозорих і добре функціонуючих ринків землі є важливим чинником у просуванні сталого сільського господарства, інвестицій і доступу до кредитів. Це включає подальше відкриття ринків,

забезпечення захисту прав власності на землю та створення спеціальних механізмів, у тому числі фінансових, для забезпечення доступу до землі для малих виробників. У рамках пілотного проекту необхідно створити геоінформаційну систему для проведення широкомасштабної оцінки сільськогосподарських земель та майна на основі фактичних цін угод, щоб забезпечити правильне відображення справжньої ринкової вартості та встановити справедливе оподаткування практики оподаткування, що відповідають глобальній нерухомості. Удосконалення практики оцінки землі може сприяти розвитку ринку іпотеки землі.

Вкрай важливо посилити функції, прозорість і можливості ключових установ, таких як Національне управління геодезії, картографії та кадастру, відповідальних за ведення кадастру земель державної власності. Забезпечення повного цифрового доступу до послуг усуне адміністративний розсуд, зменшить витрати на надання послуг, забезпечить місцевим органам влади вільний доступ до кадастрової інформації для податкового адміністрування та планування, а також підвищить прозорість. Крім того, завершення реформування Державного підприємства Мін'юсту «Національна інформаційна система» (далі – НАІС) щодо покращення взаємодії з кадастром земель державної власності зменшить вартість та ускладнення реєстрації земельних ділянок, операцій із землею та іпотеки, а також закладе основу для регуляторної реформи для спрощення звернення стягнення на предмети застави [8].

У результаті деволюції значна частина державної землі стала власністю громад. Для ефективного використання земельних ресурсів ці територіальні громади мають розробити комплексні плани розвитку територій. Такі плани слугували б містобудівними документами та землевпорядними документами на місцевому рівні, описуючи просторову організацію та функціональне призначення території. Удосконалення місцевого землеустрою з метою інвестиційного планування, оподаткування та сталого розвитку передбачає створення та оновлення планів землеустрою територій на основі

топографічних карт, забезпечення функціонування та ведення баз топографічних даних та забезпечення їх онлайн-доступності.

Окрім інвестицій, трансформація агропродовольчого та аквакультурного секторів потребує освітньої підтримки та передачі знань. Це передбачає відновлення та модернізацію сільськогосподарського сектору після руйнувань, спричинених війною, а також перехід до продукції з вищою доданою вартістю та сталих методів сільськогосподарського виробництва як невід'ємної частини Спільної сільськогосподарської політики ЄС та зеленої стійкої аквакультури відповідно до Європи. Приділяти більше уваги реформі системи консультування фермерів та розбудові інноваційної системи сільськогосподарських знань для підтримки відсталих фермерів, інформування виробників про плани державної підтримки та стимулювання інновацій у сільському господарстві. Малі, сімейні ферми та середні агропродовольчі підприємства (МСП) отримають найбільшу користь від таких механізмів консультаційних послуг для підвищення кваліфікації та знань галузі. Реформування Національної академії аграрних наук могло б допомогти покращити людський капітал сектору та підтримати дослідження у сільському господарстві [8].

Реформи та інвестиції в іригацію та дренаж сприяють адаптації до зміни клімату та продовольчій безпеці. Враховуючи високий попит і можливий комплексний вплив на екосистеми, розуміння пріоритетів сектору зрошення має ґрунтуватися на аналізі повної економічної вигоди від реформ, ретельному розгляді впливу на навколишнє середовище та аспектах належного управління водними ресурсами в цьому секторі. Це включає подальше реформування організації зрошення після створення водного господарства, експлуатацію та обслуговування гідротехнічної інфраструктури для забезпечення ефективного та прозорого використання водних ресурсів, створення національного оператора меліоративної системи та підтримку міжнародних партнерів.

Деякі підгалузі вимагають особливої уваги до розвитку потенціалу. Порівняно з ЄС, нетто-імпортером органічної продукції, Україна має конкурентні переваги у сфері органічного сільськогосподарського виробництва. Подальший розвиток органічного виробництва та торгівлі потребує ефективного контролю та нагляду з боку компетентних органів, таких як органи ЄС, щоб мінімізувати репутаційні ризики, пов'язані з органами сертифікації та акредитацією органічних виробників. Він також вимагає від України прийняти новітнє законодавство та стандарти ЄС. Переробна галузь тваринництва потребує цілісного підходу, оскільки вона стикається з численними післявоєнними проблемами, стійкі практики, передові цифрові системи, інклюзивну робочу силу та підтримку виробників і підтримку фірм виробників.

Розмінування потребує розробки чітких стратегічних керівних принципів протимінної діяльності та затвердження пріоритетних критеріїв для територій, які потребують термінового розмінування, враховуючи їх економічну, соціальну важливість і важливість для безпеки. Необхідно прийняти метод і процес для проведення нетехнічних обстежень земель, які піддаються ризику для видобутку корисних копалин, включаючи прискорений процес сертифікації для операторів, здатних проводити такі обстеження. Оскільки велика частина землі під загрозою видобутку, але не обов'язково видобутої, це допоможе швидко звільнити невидобуту землю.

Щоб стимулювати інновації в агропродовольчому секторі, важливо підтримувати використання автоматизації, інформаційних технологій і технологій штучного інтелекту для підвищення продуктивності та сприяння інноваціям.

Однак це супроводжуватиметься втратою можливостей працевлаштування сільських жителів. Таким чином, будь-які інвестиції в підвищення автоматизації мають бути «орієнтованими на село» та враховувати можливі наслідки для життя в сільській місцевості. Після

розмінування необхідно провести активну дезактивацію та відновлення довкілля.

Щоб стимулювати автоматизацію, цифровізацію та просування інновацій у сільському господарстві та аквакультурі, необхідно створити належні умови та стимули для залучення сільськогосподарських виробників до впровадження нових технологій. По-перше, цього можна досягти шляхом оцифрування даних, зокрема шляхом розробки електронних реєстрів. Особливу увагу слід звернути на реєстри, які веде Національне агентство з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, електронні декларації прав на промислове та експериментальне рибальство та обмін інформацією через Національний аграрний реєстр. У зв'язку з розвитком електронної документації забезпечення прозорості та простежуваності походження продукції має бути максимально прозорим.

1.3. Експортно-імпортний баланс галузі в України

Експорт продукції тваринництва за січень-березень 2024 року склав $370,2 млн, що на 11,9% більше, ніж за відповідний період минулого року. Рослинна продукція, навпаки, принесла експортерам 3,59 мільярда доларів США, що на 13,8% менше порівняно з першим кварталом до першого кварталу [9].

Виручка від зернових у звітному періоді перевищила $2,66 млрд, що на 16,2% менше порівняно з січнем-березнем 2023 року. За цей же період українські підприємства отримали від експорту рослинних і тваринних жирів $1,5 млрд, що на 4,2% більше, ніж у січні. Загалом за перший квартал 2024 року експорт товарів України перевищив позначку в $10 млрд (-2,8%), імпорт склав $15,98 млрд (+1,7%) [9].

Під час війни в сільському господарстві України, яке було орієнтоване переважно на експорт зерна, почали проявлятися тенденції до збільшення виробництва м’яса та молока, переробки сільськогосподарської продукції.

Держстат зафіксував, що на кінець листопада 2023 року молочні господарства України виробили 2 млн 572,8 тис. тонн молока, що на 7% більше, ніж минулого року [10]. Важливо, що попит на молоко також підвищився через обмеження імпорту та зворотну міграцію частини українців, які були змушені покинути країну через війну. Це, в свою чергу, дало додатковий поштовх виробникам молока для збільшення його виробництва. Підприємства-переробники зазначають, що всі наявні потужності вже завантажені та налаштовані на розширення.

Навіть в умовах війни у 2022 році виробництво молока зросло на 3% порівняно з 2021 роком. У 2023 році зростання може скласти 5-7% [10]. Отже, це означає, що молочні підприємства стабільно продовжують інвестувати в передові технології. Це вселяє впевненість у розвитку молочної галузі в Україні.

Він має потенціал для росту та виробництва м’яса. Якщо відкрити зовнішні ринки, то за 5-12 років він зросте на 80-120%. Зокрема, за два роки ринок свинини в живій вазі може зрости з 5 млн голів до 8-9 млн голів [10].

Такі тектонічні зрушення в структурі сільського господарства України були зумовлені дуже багатьма, переважно негативними, факторами. Війна повністю зламала всі логістичні ланцюги поставок. У зонах конфлікту загинули сільськогосподарські підприємства, багато тварин. Частина землі стала непридатною для використання. З іншого боку, через відсутність імпортної продукції зріс попит на вітчизняне м'ясо та молоко. І ринок ЄС, який відкрився для наших аграріїв, має великі перспективи для експорту української продукції.

Міністр агрополітики Микола Сольський висловлює стриманий оптимізм щодо подальшого розвитку сільського господарства в Україні та вважає, що на даному етапі розвивати тваринництво вигідно.

За останні два роки практично кожна галузь тваринництва стала або більш прибутковою, або просто прибутковою, оскільки зерно в Україні дешевше, ніж на інших ринках. А зерно є найважливішим чинником у структурі собівартості м’ясо-молочного скотарства. Отже, це зумовлює очевидну динаміку зростання птахівництва, виробництва молочної продукції та відповідних сфер.

Звернемось до аналізу динаміки поголів'я сільськогосподарських тварин в Україні загалом за видами з 2018 по 2024 рік, який надає Державна служба статистики України, для визначення загальної тенденції тваринництва в ці роки (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Динаміка поголів'я сільськогосподарських тварин в Україні за 2018-2024 роки за видами, тис. голів

Роки	Кількість сільськогосподарських тварин, тис. голів				
	велика рогата худоба		свині	вівці та кози	птиця, млн. голів
	усього	у т. ч. корови			
2018	3530,8	2017,8	6109,9	1309,3	204,8
2019	3332,9	1919,4	6025,3	1268,6	211,7
2020	3092,0	1788,5	5727,4	1204,5	220,5
2021	2874,0	1673,0	5876,2	1140,4	200,7
2022	2644,0	1544,0	5608,8	1094,3	202,2
2023	2307,1	1352,8	4948,3	941,4	180,5
2024	2156,2	1262,9	5094,0	906,3	184,7

Джерело: складено авторами на основі [10]

Таблиця 1.1 демонструє зміни у кількості основних видів сільськогосподарських тварин в Україні за період з 2018 по 2024 роки. Найбільше скорочення спостерігається у поголів’ї великої рогатої худоби, де кількість тварин зменшилася з 3530,8 тис. голів у 2018 році до 2156,2 тис. у 2024 році, що становить 38,9%. Кількість корів скоротилася на 37,4%, з 2017,8 до 1262,9 тис. голів. У свинарстві також спостерігається негативна динаміка: кількість свиней зменшилася з 6109,9 тис. голів у 2018 році до 5094,0 тис. у 2024 році, що відповідає скороченню на 16,6%.

Значне скорочення відбулося також у поголів'ї овець та кіз: з 1309,3 тис. у 2018 році до 906,3 тис. у 2024 році, тобто на 30,8%. Це пов'язано з низьким попитом на продукцію вівчарства, зменшенням площ для випасу та загальною нестабільністю аграрного сектору. У птахівництві ситуація виглядає відносно стабільніше, адже кількість птиці зменшилася з 204,8 до 184,7 млн голів, що відповідає скороченню на 9,8%. Птахівництво є більш стійким завдяки короткому циклу виробництва, однак війна та порушення логістики все ж вплинули на скорочення обсягів виробництва.

У підсумку, найбільші втрати спостерігаються у великій рогатій худобі та серед овець і кіз, де поголів'я зменшилося на 38,9% та 30,8% відповідно. Свинарство зазнало помірного скорочення на 16,6%, тоді як поголів'я птиці зменшилося лише на 9,8%. Це свідчить про глибоку кризу в тваринницькому секторі, зокрема в молочному та м'ясному виробництві, на це вплинула війна в Україні, що тягне за собою економічні труднощі, інфраструктурні проблеми та військові дії. Відносна стабільність у птахівництві демонструє, що галузі, які швидше адаптуються до сучасних ринкових умов і оптимізують виробничі процеси, мають кращі перспективи.

Народний депутат України, секретар Комітету з питань аграрної та земельної політики Іван Чайківський зазначає, що модель «посієш і пожнеш» в українському сільському господарстві вже не працює і працювати не буде.

В Україні такі підприємства просто зникнуть. Візьміть аналіз за 2022 рік. «Ті аграрії, які мали переробку, мали тваринництво, птахівництво, свинарство чи скотарство, де отримували молоко, вони відчували себе зовсім інакше, ніж аграрій, який просто сіяв і збирав», – пояснює Іван Чайківський.

Тенденцію активно підхоплюють агрохолдинги щодо збільшення поголів'я. У 2024 році KSG Agro планує поставити на український ринок лише за довгостроковими договорами близько 240 тис. поросят, що становитиме 8% ринку [10].

В умовах складного експорту рослинної продукції з початку війни логічно, розумно було зроблено ставку на свинарство. Через блокування

портів і проблеми з логістикою ціни на зерно в країні впали до критичного мінімуму. Цей факт викликає величезний біль для більшості аграріїв. Але для такої структури, як наша, будучи вертикально інтегрованою, це стало додатковим ресурсом — свинарство раптом виявилося набагато прибутковішим за рослинництво.

Компанія KSG Agro поставила завдання вечірнього відновлення в прифронтових районах худоби, втраченої внаслідок війни та окупації. Щоб мінімізувати ризики, пов'язані з воєнним станом, компанія нарощує виробництво за рахунок розширення майданчиків, водночас утримуючи на кожній фермі меншу кількість худоби.

За даними аналітиків РА «Експерт-Рейтинг», виручка від реалізації продукції KSG Agro за 9 місяців 2023 року порівняно з аналогічним періодом 2022 року зросла на 16,41% до $11,9 млн [10]. Чистий прибуток компанії за 9 місяців 2023 року за підсумками збільшився проти аналогічного періоду 2022 року майже в 14 разів і склав $1,34 млн.

В українських свинарів велике майбутнє. Справа в тому, що сьогодні Східна Європа не має достатньої кількості свинини в більшості країн, щоб покрити потреби внутрішнього споживання. Наприклад, Румунія та Болгарія покривають потреби свого населення місцевим виробництвом лише на 25-30%. Польща також імпортує багато свинини і є чистим імпортером (1,7 мільярда доларів на рік).

Болгарія та Румунія не мають експортного потенціалу та технологічних спеціалістів. Також українці могли б співпрацювати у будівництві свинофабрик — створювати спільні підприємства. Це чудова перспектива для українських свинарів.

Крім того, це може гарантувати постійний прибуток, якщо додану вартість продукту створюють шляхом обробки. До повномасштабного вторгнення Російської Федерації в «МП Агроторговий Дім» у м. Таращі Київської області вивозили худобу на Близький Схід живою вагою. Як тільки почалася війна з Україною і її порти були заблоковані, власники компаній

вирішили інвестувати в переробку та виробництво продукції з доданою вартістю на експорт; телятина та яловичина - нарізки свіжі охолоджені та заморожені, упаковані під вакуумом, субпродукти.

Він був реалізований за 15 мільйонів доларів ліванських та єменських інвестицій.

Завдяки цьому компанія впровадила технологію вертикального аргентинського прокату, мінімізувавши контакт людини з продуктом — ключовим показником. Температурний режим був налаштований для роботи при ідеальних коливаннях температури +4°C, а також запроваджено вакуумування продукту в пакетах Sildair. Крім того, м'ясо піддається шоковій заморозці при температурі -38°C, що значно скорочує термін заморожування і зберігає структуру м'ясного продукту [11].

Директор м’ясопереробного підприємства «Агроторговий дім» Ігор Тютюшкін зазначає, що нове обладнання забезпечить повний цикл виробництва напівфабрикатів з телятини та яловичини із застосуванням світових технологій, що створює додану вартість. Це абсолютний, від душі унікальний приклад того, як український бізнес здатний розвиватися навіть в умовах великої війни. Інвестори організували постачання продовольства на експорт під час війни. Вони розуміли необхідність постачання готової продукції та створення доданої вартості.

Перший заступник міністра агрополітики Тарас Висоцький упевнений, що завдяки проникненню передових технологій українці відкриють нові ринки. «Ми хочемо, щоб системи контролю, які в нас працюють, визнавали у світі, а українську продукцію вітали на міжнародних ринках», – сказав чиновник. У такій галузі, як молочна, яка однією з перших зазнала глибокої кризи ще до війни, також почалися позитивні зрушення.

За словами голови правління Спілки молочних підприємств України Вадима Чагаровського, виробництво молока в умовах сучасної ферми є дуже прибутковою справою. Але без державної підтримки, без певних

преференцій, створених для розвитку молочного скотарства, галузь не відродиться.

Звичайно, виробництво молока на фермах (це, звісно, промислове молоко, вироблене за сучасними технологіями) нині є не тільки рентабельним, але й надзвичайно вигідним. Тому молочні підприємства прагнуть нарощувати як виробництво продукції, так і поголів'я. На жаль, це не масове явище, але успішні господарства задумалися і планують збільшувати поголів'я.

На сьогодні в промисловому секторі України (на фермах) налічується 390 тис. голів. За прогнозом Вадима Чагаровського, наступного року цей показник зросте до позначки 410-415 тис., тобто приблизно на 6% [11].

Експерт вважає, що розробка умов щодо відповідності молока та молочної продукції європейському рівню якості, а також адвокація інтересів переробників зроблять українську продукцію конкурентоспроможною.

Необхідно модернізувати та оптимізувати витрати, щоб собівартість української продукції могла конкурувати з європейською.

У господарстві почали підбирати сівозміну, а в першу чергу – забезпечувати тваринництво власною продукцією. Для комбікорму використовується зерно. Усі відходи згодовують коровам і вівцям.

За період із січня по листопад 2023 року молоко подорожчало на плюс 1 гривню. Щомісяця продають молочної продукції на 4-4,8 мільйона гривень. Однак це вже не забезпечує — потреби підприємства, наприклад, до війни.

Євген Третьяков підкреслив, що в нинішніх умовах на ринку впевнено почуваються лише великі агрохолдинги з іноземним капіталом (адже допомоги від держави немає).

«На відміну від минулого року, зараз є кредит 5-7-9, але держава не виплачує відсотки. На цей рік залишається сподіватися на пролонгацію минулорічних залучених кредитів. Це практично неможливо не зробити. Зараз без кредитів було простіше, тому що у них була реальна ціна на продукцію, а зараз ціна її реалізації завищена», – зауважує аграрій.

Генеральний директор «Волошкове поле» Андрій Табалов зазначає, що доходи фермерів-виробників і переробників за два роки практично не змінилися в балансі, але погіршилися в абсолютних значеннях. Причина: населення зубожіло, певна частина українців виїхала за кордон. Споживачів стало менше, але виробничі потужності залишилися ті самі – їх треба підтримувати. А це стало набагато дорожче. Тому наша собівартість значно зросла.

Його рентабельність коливається від 3 до 7% через 600 тонн сирого молока, що переробляється на добу. Але, незважаючи на труднощі, «Волошко поле» планує наступного року побудувати нову ферму з європейськими породами корів [11].

Молочна сировина завжди дефіцитна, особливо якісна. Плануємо закупити до тисячі корів. Окупність проекту 7-8 і більше років. Такі проекти потребують державної підтримки, але ми розуміємо ситуацію. Ми знайдемо можливості. Той, хто зараз піде у тваринництво, не програє. Сьогодні 80% продукції підприємства йде на внутрішній ринок.

З початком війни Ічнянський молочноконсервний комбінат довелося зупинити. А зараз це повне переформатування виробництва. До війни 70% виробленого там продавалося на ринках Азії та Африки. Оскільки зараз порти знаходяться в зоні бойових дій, транспортування морем стало дуже складним і ризикованим. Натомість відкриття ринку Європейського Союзу відкриває цю нову можливість. Але є і проблема. Бо продукція має відповідати стандартам, прийнятим у країнах ЄС.

Отже, українське тваринництво та переробники бачать широке поле можливостей. Як наслідок, також доведено, що без державних чи іноземних інвестицій в Україні сьогодні вкрай важко їх використати.

Висновки до розділу 1

1. Розглянуто роль та особливості тваринництва як галузі сільського господарства. Сільське господарство в Україні здавна було основною галуззю економіки країни і значною мірою сприяло забезпеченню населення продуктами харчування. Сільське господарство включає кілька галузей, основними з яких є рослинництво та тваринництво. Домінуючим напрямком в Україні є рослинництво (близько 72% виробництва). Основною галуззю тваринницької галузі є скотарство, яке дає найбільший обсяг продукції тваринництва. Основна продукція – молоко, м'ясо та сало. Це дуже перспективна галузь в аграрному секторі. У 2024 році Україна продовжує роботу над розширенням ринків збуту, зокрема в ЄС та Китаї.

2. Вивчено нормативно-правове забезпечення організації та розвитку тваринництва в Україні. На жаль, з самого початку ринкових реформ Україна стала на хибний шлях утримання державного контролю над сільським господарством переважно неринковими засобами. Хоча це було прийнято з урахуванням стратегічного характеру галузі та необхідності забезпечення продовольчої безпеки, така політика відкинула сільське господарство на кілька років назад.

Станом на жовтень 2023 дія державних програм підтримки тваринництва призупинена, окрім програми компенсації кредитів. Міністерство аграрної політики та продовольства розробляє концепцію загальнодержавного економічного цільового плану розвитку тваринництва до 2033 року.

Його головна мета – створити умови для успішного розвитку галузі відповідно до норм і практики ЄС та розширити експортний потенціал. Крім того, важливо забезпечити якісну та безпечну продукцію для потреб українців, збільшити виробництво продукції з високою доданою вартістю та підвищити конкурентоспроможність галузі.

3. Досліджено експортно-імпортний баланс галузі в України. Експорт продукції тваринництва за січень-березень 2024 року склав $370,2 млн, що на 11,9% більше, ніж за відповідний період минулого року. Рослинна продукція, навпаки, принесла експортерам 3,59 мільярда доларів США, що на 13,8% менше порівняно з першим кварталом до першого кварталу.

Оскільки зараз порти знаходяться в зоні бойових дій, транспортування морем стало дуже складним і ризикованим. Натомість відкриття ринку Європейського Союзу відкриває цю нову можливість. Але є і проблема. Бо продукція має відповідати стандартам, прийнятим у країнах ЄС.

Отже, українське тваринництво та переробники бачать широке поле можливостей. Як наслідок, також доведено, що без державних чи іноземних інвестицій в Україні сьогодні вкрай важко їх використати.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІТИЧНА ОЦІНКА РІВНЯ РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Міжнародний досвід розвитку тваринництва

Після аналізу розвитку баз даних тваринництва можна констатувати, що в багатьох країнах світу бази даних еволюціонували від паперових файлів даних, які використовуються для племінної роботи, статистичної продуктивності тварин, ветеринарних експертиз, до сучасних баз даних. Комплексна електронна національна база даних, що містить її структуру, надає необхідну інформацію для ефективного ведення тваринницької галузі та покращення індивідуальних господарств власників тварин.

Можна спробувати в двох реченнях коротко описати досвід вступу Польщі в ЄС. Польські виробники сільськогосподарської продукції отримали велику користь від вступу Польщі до ЄС, незважаючи на страх і підозру серед фермерів і політичних партій, які їх представляють. Лінійно порівнювати Польщу та Україну в аграрному секторі немає сенсу, як немає сенсу переносити досвід цієї країни на наш вступ до ЄС: надто багато відмінностей як історично, так і зараз [12].

Однак нам може бути корисно озирнутися на процес вступу Польщі до ЄС у 2004 році, щоб об’єктивніше оцінити чинники, які були важливими для формування ефективного підходу до переговорів.

Перше, на що я хочу звернути вашу увагу, це те, що сільськогосподарський сектор Польщі, безсумнівно, важливий для країни, але ще більше з культурної, соціальної, психологічної та релігійної точок зору, особливо з точки зору сімейного та дрібного господарства. Про це свідчать польські вчені, які вивчають процес трансформації аграрного сектору країни за останні сімдесят років.

Цим пояснюється, зокрема, сильне емоційне забарвлення всіх дискусій між нами та нашими польськими колегами навколо агропродовольчої галузі та торгівлі, які ми спостерігаємо останнім часом [12].

З політичної точки зору, сільське населення, яке все ще становить понад 30% від загального населення Польщі, завжди було електоральною базою для консервативних або євроскептичних політичних сил, які часто використовують сільське господарство як тему популістські гасла.

Дрібнотоварна структура польського сільського господарства сформувалася в міжвоєнний і післявоєнний періоди, коли були розподілені великі земельні масиви, в результаті чого було створено понад мільйон дрібних землевласників. Цю цифру – «у Польщі 1 350 000 селян» – ми чуємо дуже часто й сьогодні. Крім того, я не буду повторювати тут важливе твердження: більшість із цих понад мільйона дрібних фермерів не є фермерами в класичному розумінні. Модель дрібного сільського господарства в Польщі історично була більше «соціальною», ніж орієнтованою на ринок. З економічної точки зору ферми площею 2-5 гектарів часто є «напівнатуральними», де продається менше 50% сільськогосподарської продукції [12]. Проте офіційна статистика показує, що навіть сьогодні понад 50% усіх сільськогосподарських виробників у Польщі є фермерами, які мають менше 5 гектарів земельного банку.

Більшість «селян», які з’явилися в соціалістичний період, також працювали в інших галузях економіки та на державних підприємствах. Тому, коли система почала «розвалюватися» у 1990-х роках, саме ці трудові мігранти опинилися в досить складній соціально-економічній ситуації, і їм було важко знайти місце на ринку праці через відносну бідність. У той же час після краху соціалістичної системи в 1989 році державні сільськогосподарські підприємства, які володіли близько 10% сільськогосподарських угідь, швидко збанкрутували, що загострило соціальну напругу в сільській місцевості Польщі. Джерелом прихованого безробіття в цей період, на думку польських вчених, були польські села.

Між 2001 і 2003 роками, коли економічна ситуація стала більш проблематичною, безробіття підскочило на 20%, переважно в сільській місцевості. Тому до 2004 року рівень соціальної напруги, негативних очікувань і скепсису щодо вступу Польщі до ЄС був досить високим [12].

У 2003 році лише 31% польських фермерів підтримували членство країни в ЄС, тоді як 46% були проти. Таким чином, до вступу Польщі в ЄС фермери були найбільш скептично налаштованою групою (пізніше їх активно експлуатували так звані євроскептичні партії). Сьогодні фермери отримують найбільшу вигоду від цього членства.

Очевидно, перш за все система підтримки фермерів у рамках Спільної аграрної політики ЄС стала основою для розвитку польського аграрного сектора. У 2005 році фінансова підтримка сільського господарства зросла в чотири рази порівняно з 2003 роком і в 15 разів у 2010 році (це враховує, що прямі виплати польським фермерам дорівнювали рівню виплат у «старих» країнах – членах ЄС лише 2013 року). До вступу Польщі в ЄС державні субсидії становили не більше 9% у структурі доходів сільгоспвиробників, однак з 2009 по 2010 рік вони складали понад 20% доходів фермерів, а деякі навіть перевищували 60% [12].

Лише у 2022 році Польща отримала 4,84 мільярда євро сільськогосподарських субсидій від ЄС. Крім того, з 2022 по 2024 рік Польща також отримала понад 3,8 мільярда євро субсидій із Фонду тимчасової програми ЄС для кризових і перехідних періодів [12].

Сьогодні Польща є великим виробником та експортером продукції садівництва та ягідництва, чемпіоном ЄС у галузі птахівництва та одним із провідних виробників та експортерів тваринницької продукції (мова йде не тільки про молочну галузь, а й худобу). За межами ЄС Польща є найбільшим продавцем молочних продуктів, птиці, пшениці, шоколаду та продуктів з них, а також хлібобулочних виробів, і є нашим конкурентом на деяких ринках, таких як Ізраїль, Саудівська Аравія чи Великобританія.

Варто зазначити, що переваги від членства в ЄС отримують переважно товарні, комерційні сільськогосподарські виробники, які можуть інтегруватися в нові ланцюжки доданої вартості, особливо завдяки різним формам фінансової підтримки з боку ЄС [13].

Водночас, незважаючи на прогрес, досягнутий за останні два десятиліття, сільськогосподарський сектор Польщі все ще страждає від серйозних структурних проблем. По-перше, ми говоримо про необхідність подальшого реформування домогосподарств і малих господарств і зменшення їх фрагментації. Наприклад, ми часто говоримо, що українців, особливо фермерів, важко об'єднати в кооперативи. Виявилося, що наші сусіди мають таку саму проблему і менш охоче об'єднуються в кооперативи чи будь-які інші організації для підвищення ефективності господарської діяльності. Загальне охоплення кооперативами польських фермерів становить 15%, тоді як у Франції, Німеччині, Нідерландах чи Бельгії цей показник перевищує 85% [13].

Серед країн Східної Європи особливий інтерес представляє аграрний сектор економіки Угорщини. В його основі функціонує високопродуктивна продовольча система, яка традиційно вважається самодостатньою у виробництві як зернових культур, так і інших видів продовольства. Цей досвід вартує вивчення та аналізу. Із 90-х років XX століття угорська модель розвитку аграрного сектору пройшла складний етап трансформації та інтеграції до вимог спільної європейської аграрної політики (САП). Внаслідок цього аграрна галузь стала більш продуктивною та конкурентоспроможною, а якість продовольчої продукції суттєво зросла і наблизилася до європейських стандартів. Насамперед, попри те, що питома вага сільського, лісового та рибного господарства у валовій доданій вартості скоротилася із 8,5% в 1995 році до 4,1% в 2021 році, в цілому впродовж останніх 20 років майже 13 років підряд підприємницький дохід в сільському господарстві перевищував аналогічний показник попереднього року. Також видно прямий зв'язок між змінами фізичного обсягу сільськогосподарського

виробництва до попереднього року та чистого підприємницького доходу [14]. Тобто, у більш сприятливий для аграрного виробництва рік дохід фермерів теж зростав, а не зменшувався внаслідок збільшення пропозиції продукції або зниження цін на неї. Водночас, навіть у несприятливі роки (2017, 2020 та інші періоди), коли зміна фізичного обсягу сільськогосподарського виробництва, до попереднього року не перевищувала 100%, дохід фермерів збільшувався. Це є свідченням формування реального дієвого механізму підтримки і розвитку фермерських господарств зі сторони державних і приватних інституцій в межах САП.

Однією із особливостей розвитку аграрного сектору в Угорщині є високе, порівняно із іншими країнами ЄС, ресурсне його забезпечення, зокрема земельними і трудовими ресурсами. Загалом сільськогосподарські угіддя займають 53,7% від усієї земельної площі країни, а рівень розораності складає 81,9% (таблиця 2.1). При цьому зрошувані землі становлять близько 1,9% від загальної площі сільськогосподарських угідь, а питома вага сільського населення складає 27,7%. На одну особу припадає 0,41 га ріллі, що більш ніж вдвічі перевищує середній показник в ЄС. За цим показником Угорщина входить до 20 країн світу із найвищим сільськогосподарським земельним забезпеченням на одну особу [14].

Таблиця 2.1

Структура землекористування Угорщини у 2022 р.

Категорії земель	Всього, га	%
Площа сільськогосподарських угідь – всього	5081054	100
Розорані землі (рілля)	4162887	81,9
Під городництвом і садами	2909	0,1
Під фруктовими садами	83709	1,6
Виноградники	60244	1,2
Пасовища	771306	15,2

Джерело: складено автором на основі [15]

Провідними сільськогосподарськими культурами є пшениця, кукурудза та олійні культури – переважно соняшник та ріпак. Також розвинуте

виробництво насіння для сівби основних сільськогосподарських культур та садівництва. Тваринництво спеціалізується в напрямку свинарства, молочного та м'ясного скотарства і птахівництва. Досить розвинуте овочівництво та садівництво.

Інший аспект сільського господарства Угорщини пов'язаний із інтенсивністю застосовуваних сучасних технологій в аграрному виробництві, результативним відображенням чого є порівняно високий показник середньої врожайності сільськогосподарських культур. По багатьох із них країна є лідером в Східній та Центральній Європі.

В більшості експортовані товари включають зерно та зернові продукти (17%), м'ясо та м'ясні продукти (15%), овочі та фрукти (11%), корми для тварин (11%), напої та тютюн (7%), насіння олійних культур (6%) та рослинні олії (6%). Імпорт переважно стосується таких товарних груп, як м'ясопродукти (13%), овочі та фрукти (13%), зерно та продукти його переробки (9%), напої та тютюн (10%), кава, чай, какао та прянощі (9%), а також корми для тварин (8%). Понад 93% сільськогосподарського імпорту надходить з ЄС. Найважливішими торговельними партнерами Угорщини є Німеччина (20,4%), Польща (12,8%), Словаччина (9,2%), Австрія (7,5%), Нідерланди (6,9%), Чехія (5,9%) та Італія (5,6%). На аграрних ринках, де домінує продукція рослинного походження, партнерами по імпорту є Україна, Сербія, США, Туреччина, Індонезія, Китай та інші країни [15].

Окремо варто зазначити, що Угорщина є одним із найбільш активних опонентів поширення сільськогосподарських біотехнологій в ЄС. Передусім це стосується використання генетично модифікованих рослин. Оскільки країни-члени Європейського Союзу мають законне право обмежувати або забороняти вирощування генетично модифікованих культур, Угорщина прийняла закон, який прямо забороняє вирощування на її території генетично модифікованих рослин [15].

У всьому світі є кілька міжнародних організацій, які контролюють питання регулювання та надають поради щодо ідентифікації тварин. Окрім

ISAR та ISO (Міжнародна організація зі стандартизації), існують FAO (Продовольча та сільськогосподарська організація Об'єднаних Націй) та OIE (Всесвітня організація охорони здоров'я тварин). Усі ці органи певним чином залучені до питань стандартизації та сертифікації, причому ICAR та ISO відіграють найважливішу роль у питаннях ідентифікації тварин.

Ми наведемо кілька прикладів з європейських федеративних країн, які організовують сучасну реєстрацію відповідно до систем ідентифікації та реєстрації тварин.

Система ідентифікації та реєстрації тварин у Королівстві Нідерланди вважається однією з найдосконаліших у Європейському Союзі. Представники цієї країни неодноразово очолювали ICAR і допомагали впроваджувати високі стандарти ідентифікації в усьому світі.

Поточна система ідентифікації в Нідерландах повністю контролюється державою. Бази даних ідентифікації та реєстрації є основою для діяльності багатьох зацікавлених сторін (Rijksdienst voor Ondernemend) [16].

У середньому в Королівстві Нідерланди щодня реєструється близько 67 000 подій. При цьому у 97% випадків реєстрація великої рогатої худоби займала 3 дні, у 82% випадків – 7 днів, овець – у 75% випадків – 7 днів, кіз – у 78% випадків 2 дні. Безпомилкова реєстрація великої рогатої худоби становить 99,5%, овець – 95,5%, кіз – 97,5%, що є дуже високим показником якості роботи системи ідентифікації та реєстрації [16].

Усі можливі канали зв'язку з базою даних відкриті для власників, наприклад, по телефону, за допомогою Інтернету, за допомогою програмного забезпечення для управління фермою, за допомогою різних електронних засобів.

У Данії, одній із країн із найрозвинутішим у Європі розведенням великої рогатої худоби, ідентифікація та реєстрація тварин здійснюється Департаментом ветеринарної медицини та продовольства Міністерства навколишнього середовища та продовольства Данії.

У ЦРБ міститься інформація про рух господарств, великої рогатої худоби, свиней, овець і кіз, ветеринарно-санітарні дослідження та фармацевтичні дані. Крім того, центральний реєстр показує щільність тварин у різних регіонах Данії і тому відіграє важливу роль у контролі ветеринарної безпеки в країні.

Усе поголів'я великої рогатої худоби, свиней, овець і кіз, а також товарне поголів'я оленів, птиці, лисиць, норок, риби, мідій і раків реєструються в Центральному реєстрі народного господарства. У реєстрі зберігається інформація про унікальний номер господарства, адресу та географічні координати, дані про власників та репродукторів стада (назва, адреса та контактний номер), вид тварин, кількість тварин за видами, вушні бирки та ветеринарне розподіл.

Для забезпечення високого ступеня достовірності даних в реєстрі проводяться різні перевірки. Процедури перевірки проводяться з попереднім повідомленням або без нього.

Влада Данії перевіряє тваринницькі ферми. Щорічно 3% зареєстрованих господарств перевіряються на дотримання вимог Системи ідентифікації та реєстрації тварин. Відбір таких стад базується на аналізі ризиків. Усі результати перевірок реєструються в ЦРЛ. Невиконання вимог системи ідентифікації та реєстрації тварин впливає на доступ фермерів до субсидій ЄС, і на фермерів можуть бути накладені штрафи.

Тваринницькі ферми є джерелом викидів великої кількості шкідливих речовин і забруднювачів: аміаку, концентрації якого можуть викликати кислотні дощі та утворення шкідливих для здоров'я аерозолів (тваринницька продукція становить близько 18% усіх типів теплиць людини). гази, особливо промисловість виробляє приблизно 16% світових викидів метану і 17% закису азоту, а також багатьох інших речовин і сполук [16].

Директива 2010/75/ЕС про промислові викиди є основним інструментом ЄС, що регулює викиди забруднюючих речовин від великих промислових і сільськогосподарських об'єктів. Метою цієї директиви є

покращення якості захисту навколишнього середовища та здоров'я населення шляхом зменшення шкідливих промислових викидів. Основними принципами Директиви є: комплексний підхід до ліцензування, використання бізнесом найкращих доступних технологій, гнучкість регуляторного підходу, забезпечення планових екологічних перевірок, участь громадськості в процесі прийняття рішень. Крім того, Європейська Комісія прийняла Рішення 2017/302 про встановлення найкращих доступних технологій (BAT).

Визначено найкращі доступні методи заготівлі та зберігання кормів, вирощування тварин та обробки гною (збирання та зберігання гною або гною, або їх розкидання). Вперше встановлено обмеження на викиди аміаку в атмосферу з будівель, де утримуються тварини, а також на викиди азоту і фосфору в свинарстві та птахівництві.

Крім того, нові висновки BAT охоплюють екологічні проблеми, такі як пил, запахи та шум.

Переваги законодавства ЄС (рис.2.1):

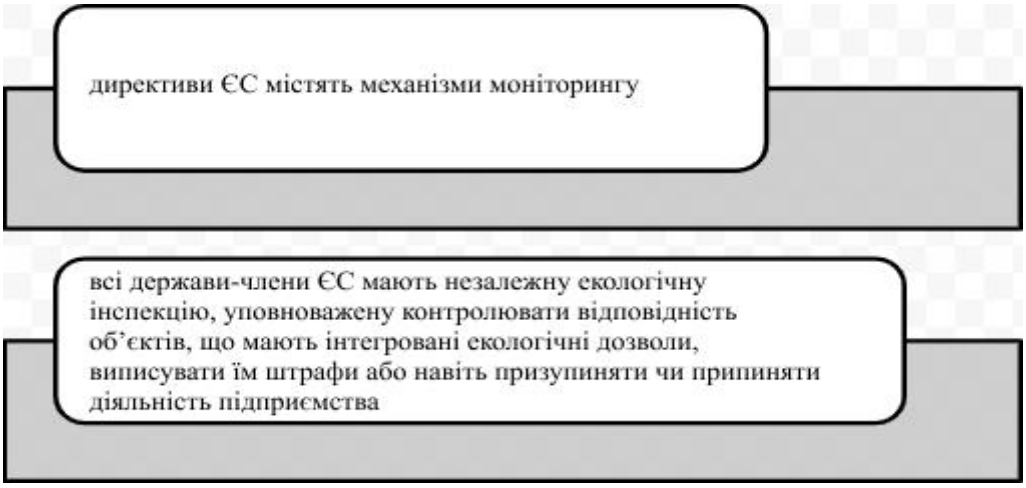

Рис. 2.1. Переваги законодавства ЄС

(*Джерело*: складено автором на основі [16])

Стратегія розвитку сільського господарства та сільської місцевості повинна встановлювати цілі, пріоритети та правила підтримки сталого розвитку сільського господарства та сільських територій. Він зосереджений

на соціальних, економічних та екологічних (охорона природи) аспектах і узгоджується з іншими структурними документами. Стратегія передбачає поглиблений аналіз сільського господарства та сільських територій, визначення поточних сильних і слабких сторін, проблем і можливостей. Він містить плани економічного розвитку, соціальної інтеграції, захисту навколишнього середовища та інфраструктури в сільській місцевості, встановлюючи конкретні цілі для сталого розвитку відповідно до політики ЄС і враховуючи потреби місцевих жителів [17].

Стратегія має приділяти особливу увагу екологічним питанням як через серйозне погіршення екологічної ситуації, спричинене війною (забруднення ґрунту, води, повітря), так і через відсутність ефективного зважування.

Як правило, виходячи з досвіду країн ЄС, стратегію слід переглядати та оновлювати кожні кілька років з урахуванням змін у соціальних, економічних, екологічних умовах та інших факторах. Гнучкість стратегії дозволяє їй відповідати реальним потребам і викликам сільської місцевості.

Розробка чіткого стратегічного бачення коротко- та довгострокового розвитку українського сільського господарства допоможе підвищити його конкурентоспроможність, допоможе забезпечити ефективне використання ресурсів, стимулюватиме інновації та захистить національну продовольчу безпеку. Стратегія розвитку буде служити орієнтиром для виробників при прийнятті рішень з урахуванням довгострокових наслідків; сприятиме впровадженню нових технологій, нових методів і нових практик для підвищення продуктивності, зниження витрат і поліпшення якості продукції.

Впровадження в Україні стандартної системи класифікації сільськогосподарських товаровиробників потребує реформування законодавства та систем управління сільським господарством. Необхідно класифікувати сільгоспвиробників відповідно до закону. Закон має містити чіткі критерії класифікації сільгоспвиробників, такі як розмір господарства, вид виробництва (рослинництво, тваринництво), землекористування (органічне або традиційне виробництво), регіональні особливості тощо.

Також рекомендовано спростити термінологію, особливо такі поняття, як «активні фермери», «господарський масштаб», визначити критерії віднесення підприємств до агрохолдингових структур та запровадити прозорі механізми звітності. Узгодження термінології сприятиме моніторингу діяльності фермерських господарств, виділенню державної фінансової підтримки тощо.

Повоєнна відбудова України потребує величезних фінансових ресурсів, які надходитимуть з різних джерел не лише для відшкодування втрат і збитків, завданих війною, а й для модернізації всіх сфер народного господарства. Значна частина цього, очевидно, буде використана для очищення сільськогосподарських земель від вибухонебезпечного та хімічного забруднення, спричиненого військовими операціями, для рекультивації або захисту пошкоджених земель, для компенсації вартості знищених фізичних засобів виробництва тощо. Крім того, важливо вдосконалити систему фінансового забезпечення подальшого розвитку сільського господарства.

Нормалізація державної фінансової підтримки аграрного сектору у післявоєнний період передбачала встановлення регламентованих обсягів коштів державного бюджету на забезпечення цієї потреби. З 2017 по 2021 роки він визначається як 1% виробництва сільськогосподарської продукції. Очевидно, його можна зберегти, але це залежатиме від особливостей післявоєнного вигляду державного бюджету.

Змінити напрям підтримки на користь дрібних виробників. Враховуючи багатофункціональну роль сільського господарства та необхідність підтримки суспільних благ, пов’язаних з його розвитком (забезпечення зайнятості, уніфікація просторового розвитку, забезпечення доходів сільського населення тощо), доцільно змінити напрямок державної підтримки для сільське господарство. Аграрний сектор надає перевагу дрібним виробникам [17].

Сімейне фермерство є основою сільськогосподарських систем більшості країн світу та запорукою стабільності їхніх систем сільськогосподарської продукції. В умовах сучасної війни фермери та фермерські господарства відіграють вирішальну роль у забезпеченні продовольчого самозабезпечення населення та наданні продовольчої допомоги силам оборони та внутрішньо переміщеним особам. Цю стабілізуючу функцію сільського господарства необхідно зберегти та зміцнити, а селянському сектору – безумовний пріоритет у системі державної фінансової підтримки аграрного сектора повоєнної України.

Враховуючи підхід ЄС до підвищення конкурентоспроможності дрібних виробників та забезпечення відповідних доходів, усунення розриву між сільськогосподарським доходом і середньою заробітною платою в економіці та різниці в доходах між аграрними секторами та фермерськими господарствами, необхідно надати особливу підтримку підтримці малих фермерських господарств. максимально спрощуючи доступ до фінансування. Слід також враховувати, що в Україні виробниками сільськогосподарської продукції є особисті селянські господарства, частина з яких є «напівнатуральними», які за збалансованої державної підтримки можуть нарощувати виробництво.

Тому необхідно нормувати частку фінансової підтримки, що спрямовується на розвиток сільськогосподарських сімейних фермерських господарств, виходячи з виробництва продукції окремих видів господарств. За орієнтир можна взяти частку фермерських господарств та господарств населення у загальному сільськогосподарському виробництві у 2019-2021 роках (майже 46%). У цьому випадку доцільно розглядати внесок домогосподарств у загальний обсяг виробництва сільськогосподарської продукції, оскільки вони є найбільш реальними резервами

Під напівспоживчими господарствами розуміються господарства, які виробляють сільськогосподарську продукцію переважно для власних потреб і частково для продажу. Деякі дослідники пропонували встановити 50%

ліміт, тобто якщо господарство реалізує менше 50% продукції, то це напівспоживча продукція, а якщо перевищує її, то товарна.

Аналізуючи аграрну ситуацію в Україні та імплементацію норм ЄС щодо земельних та екологічних питань, які доповнюють системи сімейних фермерських господарств, значну частину коштів підтримки слід спрямувати на заохочення їх отримання статусу фермерських господарств. Також варто створити спеціальну програму фінансової підтримки ветеранів нинішньої російсько-української війни для створення та розвитку фермерських господарств.

Прийняти державну соціальну та екологічну відповідальність. Згідно з нормативними документами, механізм використання коштів державної підтримки прописаний у «Заходах» кожного проекту. Але жодних соціальних та екологічних вимог не висувалося.

Потрібен пакет мінімальних вимог до одержувачів державної підтримки, наприклад, соціальні аспекти, пов’язані зі створенням робочих місць, гідною оплатою праці, мінімальним доходом у сільському господарстві, працевлаштуванням молоді, підтримкою нових ферм тощо. З точки зору екологічних вимог, сільськогосподарська діяльність одержувачів державних коштів має відповідати умовам стійкості та відповідати нормам, таким як застосування хімічних добрив, використання засобів захисту рослин, методи обробки гною худоби та птиці, націнки тощо.

Як країна-кандидат на вступ до ЄС, зміни в системі фінансової підтримки аграрного сектору України мають ґрунтуватися на пріоритетах Спільної аграрної політики. Окрім збереження основного фінансування у вигляді прямих виплат на гектар, підтримки доходів фермерів, особливо молодих, та окремої галузевої підтримки, Спільна аграрна політика ЄС на період 2023-2027 років також значно збільшує фінансування «зеленої складової», зокрема для досягнення амбітних цілей ЄС, викладених у стратегічному документі «Від ферми до виделки» та стратегії біорізноманіття. Україні також необхідно розробити стратегію Зеленого

Нового курсу та спланувати фінансування з метою здійснення відповідних заходів.

2.2. Аналіз стану та тенденції розвитку аграрного сектору регіону

Одеська область займає територію північно-західного узбережжя Чорного моря від гирла Дунаю до гирла Тілігула (берегова лінія області тягнеться на 300 км), а також 200-250 км від моря на північ. Більшість області розташована на Причорноморській низовині з відгалуженнями Подільської височини на північ і північний захід від Одеси. Поверхня переважно рівнинна, нахилена із північного заходу на південний схід до узбережжя Чорного моря [18].

Клімат Одеської області виділяють як один із найкращих в Україні. У регіоні він вологий помірно-континентальний, що поєднує риси субтропічного, континентального та морського кліматів. Найчастіше пори року тут розподіляються так: м'яка зима, відносно тривала непередбачувана весна, тепле, дуже спекотне літо (вважається як період з травня по вересень) і довга тепла осінь. Часто трапляється бабине літо.

Птахівництво більше сконцентроване біля великих міст. Фермери у цій сфері займаються вирощуванням курей, індиків, качок та гусей. Вони забезпечують споживача м'ясом, яйцями та пухом. Починаючи з 2010-х років спостерігається збільшення прибутку у цій сфері, а також і велику зацікавленість фермерів у розведенні птиці. Птахівництво є важливою галуззю сільськогосподарського виробництва, а вирощування птиці на Одещині має свої особливості. Станом на 2023 рік птахівництво на Одещині може включати розведення курей, індиків, качок, гусей, перепелів або інших птахів для одержання м'яса, яєць, пір'я тощо [18].

На Одещині є велика кількість свинарських комплексів. Свинарство є традиційною галуззю тваринництва України, тому його частка у сегменті

завжди була досить великою та в середньому на 50% забезпечувала країну м'ясом. У цій сфері є два напрями вирощування поголів'я: м'ясні та сальні породи. Вівчарство Одеської області це окрема історія у житті сільського господарства. 2023 року ведення вівчарства занесли до переліку культурної спадщини України. Розведення овець та виготовлення сировини для легкої промисловості вже давно стало візитівкою тваринництва регіону. У Тарутинському районі навіть є найбільша у світі пам'ятка чабану (пастуху). Він знаходиться в етнографічному парку "Фрумушика-Нова" [18].

Скотарство (розведення великої рогатої худоби) - необхідна і найчастіше головна галузь сільського господарства у сільській місцевості Одеської області. Вона забезпечує м'ясом, молоком та шкірою. Цей вид тваринництва розвинений поступово по всій країні. Єдина відмінність це у популярності кінцевої продукції. У західних регіонах переважає молочна продукція, а в центральних – м'ясна. Згідно з прогнозами аналітиків, ця галузь має гарні перспективи і може стати однією з найрентабельніших у тваринництві.

Сільське господарство Одеської області є однією з ключових галузей економіки регіону, забезпечуючи не лише продовольство для внутрішнього споживання, а й експортні можливості. Клімат грає одну з головних ролей для створення добрих умов для життя та розвитку природно-ресурсного потенціалу регіону. Загальна увага та взаємодія між усіма зацікавленими сторонами допоможуть забезпечити стійкість сільського господарства Одеської області, а також збережуть природу та довкілля для майбутніх поколінь [18]. За обсягом виробництва і зайнятістю трудових ресурсів сільське господарство є однією з основних галузей матеріального виробництва. Тут зайнято 35% населення, зосереджено більше половини виробничих фондів, виробляється 42% валового суспільного продукту і 80% споживчих товарів.

Земельний капітал району становить 3,3313 млн. га, з них 2594,5 тис. га (78,0%) - сільськогосподарські угіддя, з них 2076,5 тис. га (80,0%) - рілля,

19,9 тис. га (0,9%) - перелоги, 90,7 тис. га (4,4%) - багаторічні насадження, 50,6 тис. га (2,4 %). %) - сіножаті 356,8 тис. га (17,2%) – ранчо [19]. Частка області в загальному обсязі сільськогосподарського виробництва України перевищує 5,3 %, з них зернових — 7,5 %, соняшнику — 8,1 %, винограду — 45,5 %, м'яса — 4,5 %, молока — 4,8 %, яєць — 6,3 % [19].

483 колективних сільськогосподарських підприємства реорганізовано в 934 сільськогосподарські організації ринкової спрямованості, з них приватні підприємства становлять 15,4%, господарські товариства — 31,2%, сільськогосподарські кооперативи — 29,2%, сільськогосподарські (фермерські) господарства — 20,8% та інші суб'єкти господарювання становили 3,4% [19]. Загальна кількість власників майнових паїв – 347,1 тис. осіб, кількість громадян, які отримали права на земельні частки (паї) – 366,1 тис. осіб. Професійний сільськогосподарський напрямок виробництва району — переважно зерно-тваринницький, розвинуті соняшникове, виноградарське, птахівницьке та свинарське виробництво. Продукція рослинництва в загальній вартості продукції сільського господарства області становить 62 %, тваринництва — 38 % [19]. У структурі загального обсягу продукції сільського господарства питома вага кожного сорту становить: зернових — 29,9 %, товарних — 5,9 %, у тому числі соняшнику — 4,1 %, м'яса — 15,9 %, молока — 13,3 %, овочів — 10,1 % [19].

Виходячи з природно-кліматичних умов району розроблено форми господарювання за напрямами спеціалізації сільськогосподарського виробництва [19]:

- тваринницько-зерново-бурякоцукровий район (Савранський, Ананьївський, Балтський, Кодимський, Котовський, Красноокнянський, Любашівський райони);

- пасовищні райони з розвиненим виробництвом соняшнику та цукрових буряків (Великомихайлівський, Березівський, Іванівський, Миколаївський, Роздільнянський, Ширяївський та Фрунзівський);

- молочно-овочевий-птахівницький район (Біляївський, Овідіопольський, Комінтернівський);

- зерно-тваринницькі райони з розвиненим виноградарством і свинарством (Білгород-Дністровський, Саратський, Тарутинський, Болградський, Ізмаїльський, Ренійський, Татарбунарський, Кільський, Арцизький).

В області розвинена система підприємств харчової та переробної промисловості, яка гарантує переробку всієї виробленої сільськогосподарської продукції та сировини. Швидкими темпами розвивалися зернопереробна, плодоовочева, виноробна, молочна, м'ясопереробна промисловість. Дочірні сільськогосподарські підприємства виробляють значну частину продукції: вино, олію, м'ясо-молочну продукцію тощо та відіграють важливу роль у збільшенні виробництва товарної продукції.

Зупинимось на аналізі динаміки поголів’я великої рогатої худоби (ВРХ), яке наочно відображає загальну тенденцію розвитку галузі. Так станом на 1 листопада 2023 року в громадських господарствах Одеського регіону вирощувалося 2 млн 406,1 тис. голів, у тому числі 1 млн 320,3 тис. дійних корів. У 2022 році поголів'я великої рогатої худоби в Одеській області скоротилося на 190 тис. голів (-7,9%), а поголів'я дійних корів – на 88,7 тис. голів (-6,72%) [20]. Порівняно з 1 жовтня 2023 року поголів’я великої рогатої худоби зменшилось на 51,4 тис. голів (-2,14%), з них дійних корів – на 81 тис. голів (-0,61%) [20]. Поголів'я великої рогатої худоби у 2023 році у присадибних господарствах становить 1 млн 482,3 тис. голів, що на 184,6 тис. голів (-12,45%) менше порівняно з 1 листопада 2022 року. Кількість дійних корів в господарствах населення становила 939,5 тис. голів, що на 83,5 тис. (-8,89%) менше, ніж у попередньому році. Порівняно з 1 жовтня 2023 року поголів’я корів у господарстві населення зменшилось на 45,8 тис. (-3%), а дійних – на 5,1 тис. (-0,54%) [20].

На рисунку 2.2 відображено динаміку виробництва продукції тваринництва за 2000-2023 рр. Так, виробництво м'яса зросло з 1,7 млн тонн у 2000 році до 2,5 млн тонн у 2020 році (на 47%), але до 2023 року зменшилось на 12%, до 2,2 млн тонн. Виробництво молока постійно скорочувалось, впавши з 12,7 млн тонн у 2000 році до 7,4 млн тонн у 2023 році (на 42%, зокрема на 20% після 2020 року). Яєць виробляли 8,8 млрд штук у 2000 році, а у 2010 цей показник сягнув 17,1 млрд (на 94% більше), проте до 2023 року він знизився до 11,3 млрд штук (на 30% після 2020). Виробництво вовни скоротилося на 68% з 2000 по 2023 рік – з 3,4 тис. тонн до 1,1 тис. тонн. Ці дані свідчать про значне скорочення обсягів виробництва, особливо після 2020 року.

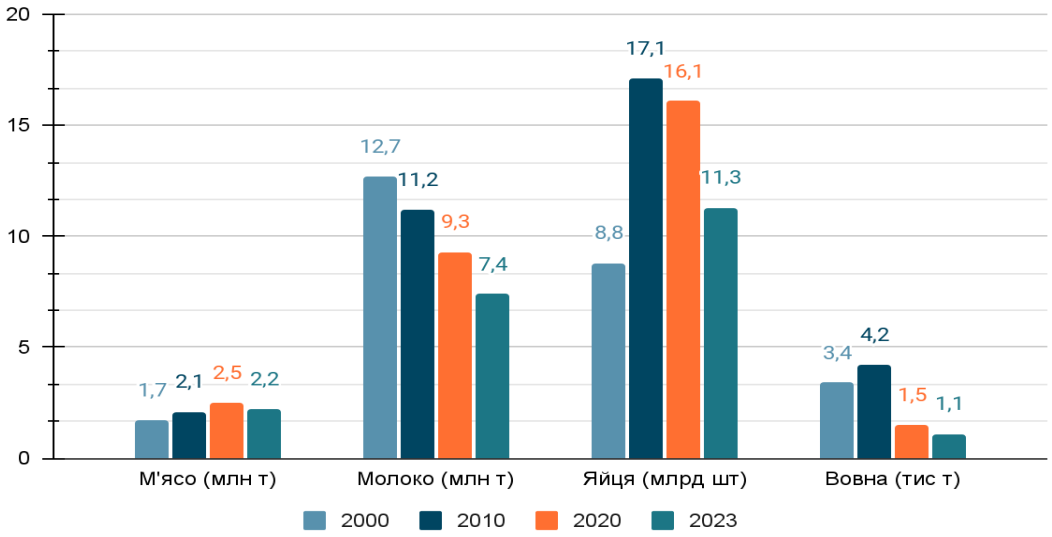

Рис. 2.2 Динаміка продукції тваринництва Одеської області у 2000-2023 рр.

(*Джерело:* складено автором на основі [20])

Основними проблемами галузі на сьогодні, які, в значній мірі, посилились внаслідок агресії Російської Федерації проти нашої держави, стали знищення та пошкодження ферм, падіння обсягів виробництва тваринницької продукції, скорочення експорту та обмеження доступу до кормів, скорочення чисельності сільськогосподарських тварин, знищення

аборигенних і місцевих свійських порід, неефективність існуючих систем розведення, посилення залежності від імпортних генетичних ресурсів. До цього додається руйнування транспортної інфраструктури, що ускладнило логістику поставок як продукції, так і кормів, що призвело до підвищення собівартості продукції та подальшого зниження конкурентоспроможності тваринницької галузі.

До речі, системи розведення в тваринництві нині є недостатньо ефективними за такими параметрами, як збір інформації, тестування, оцінка племінної цінності та облік продуктивності тварин. Це спричинило зниження конкурентоспроможності вітчизняних племінних ресурсів порівняно з іноземними, збільшення імпорту та втрату впливу вітчизняних підприємств на такі сегменти галузі, як птахівництво та спортивне конярство. Залежність від імпортних генетичних ресурсів набуває загрозливого характеру, що підкреслює важливість відновлення використання місцевих порід як стратегічного елемента національної безпеки.

Для подолання складної ситуації в аграрній сфері необхідно сприяти розвитку господарювання в усіх організаційно-правових формах. Державна політика стимулювання інклюзивного розвитку аграрного сектору України повинна зосереджуватись на функціонуванні малого сільського господарства. Сільське господарство та окремі селянські господарства є точками економічного зростання, які забезпечують існування значної частини сільської території та охоплюють невелику частину населення.

Необхідно також розширювати обсяги експорту сільськогосподарської продукції. По-перше, це збільшення частки готових харчових продуктів і напівфабрикатів у структурі вітчизняного експорту. Для цього необхідно збільшити обсяги переробки української сільськогосподарської сировини та залучити інвестиції для створення переробних підприємств. Крім того, необхідно підтримувати комерційні структури, які намагаються виробляти та експортувати сільськогосподарську продукцію, яку Україна раніше не

експортувала, але яка користується попитом у світі (це стосується як нетрадиційних видів продукції, так і готової продукції).

Специфіка економіки Одеської області залежить від конкретних важливих функцій, які виконує Одеська область, а саме [21]:

- це головний зовнішньоторговельний фронт України;
- обслуговування міжнародних транзитних вантажопотоків та пасажирів, виконання найважливіших транспортно-розподільчих функцій на національному та міжнародному рівнях;
- є провідним регіоном України за рівнем розвитку морських комплексів і галузей, пов'язаних з використанням моря та світових морських ресурсів;
- є одним із найперспективніших регіонів України
- зовнішньоекономічна діяльність, створення спільних підприємств, створення спеціальних (вільних) економічних зон і нових систем виробництва;
- має великий науково-технічний та проектно-конструкторський потенціал і є центром підготовки кадрів та здійснення науково-технічної, інформаційної, інноваційної та інвестиційної діяльності регіонального та національного масштабу;
- є одним із найперспективніших морських рекреаційних районів.

Це важлива територія для інтенсивного сільського господарства з високою часткою зрошуваного землеробства та промисловості з переробки сільськогосподарської продукції.

За обсягом виробництва та зайнятістю трудових ресурсів сільське господарство є другою після промисловості галуззю матеріального виробництва. Основним напрямом спеціалізації сільського господарства області є зерно і тваринництво, розвинуте виробництво соняшнику, винограду, птахівництва та свинарства. У загальній вартості сільськогосподарської продукції рослинництво становить (рис.2.3):

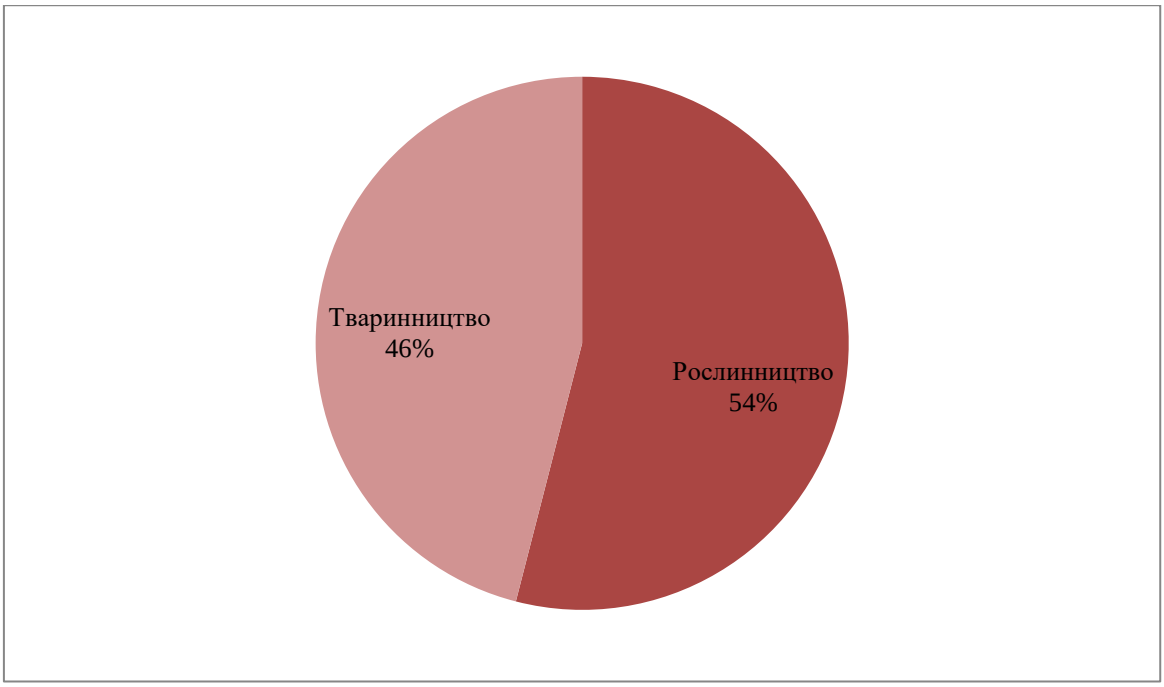

Рис. 2.3. Вартість продукції рослинництва до тваринництва у загальній вартості, 2023 рік

(*Джерело*: складено автором на основі [21])

В Одеській області за останні роки скоротилося поголів'я великої рогатої худоби в усіх типах господарств, особливо в особистому секторі, де зосереджено 76% великої рогатої худоби. Лише за 2023 рік його чисельність зменшилася на 6% і на 1 січня 2024 року вона становила 127 тисяч. При цьому загальні надої в 2023 році становлять 241 539 літрів молока, що становить 112,5% у 2022 році [21].

Причинами зменшення поголів'я худоби є поширення хвороб тварин, підвищення вартості кормів, неефективний ринковий контроль, капіталомісткість виробництва, активні міграційні процеси із сільської місцевості та брак кваліфікованих кадрів у галузі тваринництва.

Відповідно до загальнодержавного цільового плану Мінземполітики своєчасно залучати інвестиції в пріоритетні проекти із соціального капіталу, оптимізувати структуру фінансування, додати нові джерела фінансування, прискорити розвиток тваринницької галузі.

Станом на 1 липня в реєстрі операторів з промисловими племінними можливостями (об'єктами) в Одеській області зареєстровано 72 господарства різних форм власності, які вирощують 14651 голів великої рогатої худоби, а саме (рис.2.4):

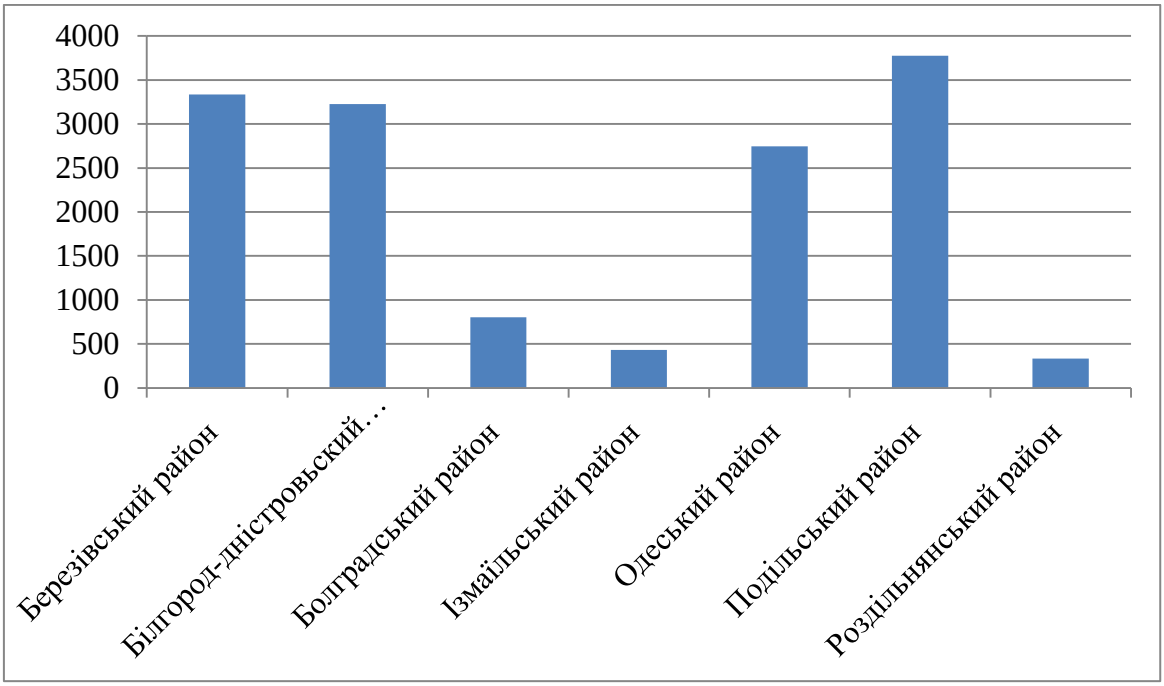

Рис. 2.4. Кількість голів по районам Одеського регіону, 2023 рік (*Джерело:* складено автором на основі [21])

Крім того, з початку 2024 року ідентифіковано 6943 голів великої рогатої худоби у осіб.

Найважливішою категорією збитків є зниження рівня виробництва однорічних культур, які є основою аграрного сектора України. Збитки від скорочення щорічного виробництва сільськогосподарських культур склали 34,3 млрд доларів США, що становить 49,2% від загальних втрат в аграрному секторі.

Основною причиною більш ніж триразового збільшення є те, що в RDNA2 ця категорія охоплює лише падіння виробництва у 2022 році та падіння виробництва озимих культур у 2023 році. У поточній версії наших оцінок ми включили три роки, коли сільськогосподарське виробництво скоротилося — 2022, 2023 і 2024 роки [21]. Лише у 2022-2023 роках ми

оцінюємо втрати від скорочення виробництва зернових у 48,6 млн тонн і втрати соняшнику у 8,7 млн тонн. Варто зазначити, що не всі скорочення виробництва вважаються збитками.

Втрати худоби спричинені як нижчим виробництвом через зменшення поголів'я худоби (втрата 2,6 мільярда доларів), так і, згідно з дослідженням продовольчої та сільськогосподарської організації ООН, зниження продуктивності (втрата 3 мільярди доларів).

У результаті загальні втрати продукції тваринництва оцінюються в 5,6 мільярда доларів США. Ці втрати оцінюються для 2022 календарного року та екстраполюються на трирічне скорочення виробництва з 2022 по 2024 рік. Найбільшим джерелом втрат худоби є скорочення виробництва молока, непрямі втрати становлять 2,9 мільярда доларів США за три роки. Очікується, що річне виробництво молока впаде на 1,3 мільйона тонн через скорочення стада, тоді як подальше зниження продуктивності призведе до подальшого падіння річного виробництва молока на 1,4 мільйона тонн [22].

Оцінка впливу спричинених війною змін продуктивності худоби буде додатково переглянута в наступній версії огляду за наявності даних.

Однією з найважливіших складових економіки Одеської області є сільське господарство, яке відіграє важливу роль в експортному потенціалі регіону.

У структурі сільськогосподарського виробництва Одеси у 2023 році продукція тваринництва становила 8,9% від загального обсягу, а індекс продукції тваринництва – 98,8% [22].

У 2023 році різними господарствами реалізовано 47,5 тис. тонн живих забійних сільськогосподарських тварин (збільшення порівняно з 2022 роком на 4,4%), вироблено 285,6 тис. тонн молока (зменшення на 0,4%), отримано 100,9 млн. яєць (зменшення на 14,6%), вовни виробництво становило 595 тонн (зниження на 4,6%) [22].

Слід підкреслити, що половина (50,1%) вовни України виробляється в нашій області.

На 1 січня 2024 року в області нараховувалось (рис.2.5):

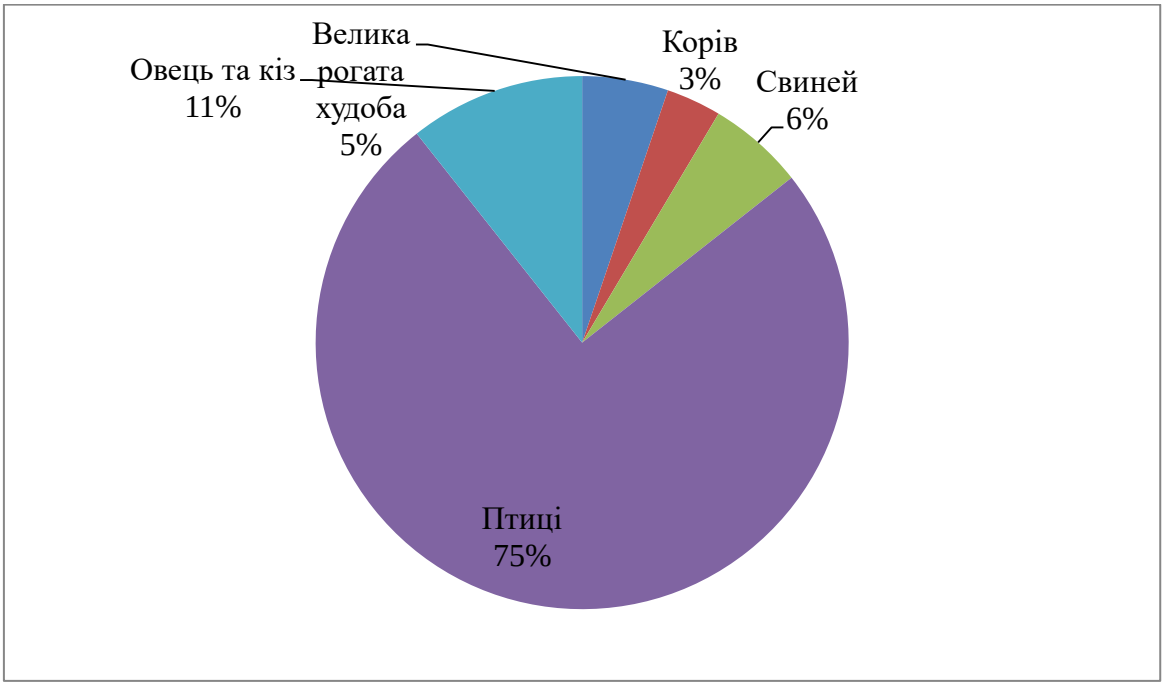

Рис. 2.5. Кількість поголів’я в Одеській області на 1 січня 2024 року, %

(*Джерело:* складено автором на основі [22])

Крім того, за поголів'ям овець і кіз Одеська область посідає перше місце серед усіх регіонів України і складає 28,6% від загального поголів'я. За поголів'ям великої рогатої худоби Одещина посідає п'яте місце з часткою 5,9%.

Підводячи підсумки, зауважимо, що вище наведене у повній мірі стосується тваринництва Одеської області, а тому важливо сприяти відновленню цієї галузі в нашому регіоні шляхом впровадження інновацій, залучення інвестицій та активної підтримки з боку держави. Необхідно розробити стратегію з відновлення інфраструктури, збільшення поголів'я худоби та покращення якості виробничих процесів. Особливу увагу слід приділити створенню нових ринків збуту, що допоможе знизити залежність від традиційних експортних ринків і забезпечити стабільний дохід для сільськогосподарських товаровиробників.

Отже, тваринницька галузь Одеської області, попри значні втрати, має потенціал для відновлення за умови реалізації комплексу заходів. Для цього

необхідно навчати провідних представників галузі тваринництва до залучення коштів міжнародної технічної допомоги і залучення грантів від держави, залучити інвестиції в інфраструктуру та технології, відновлення поголів'я худоби, розвиток переробної промисловості, стимулювання племінного поголів’я та вдосконалення селекції тварин. Необхідно забезпечити доступ до якісних кормів, знизити собівартість продукції та впроваджувати інноваційні підходи. Державна підтримка та інвестиції допоможуть відновити виробничі потужності, підвищити конкурентоспроможність галузі та забезпечити продовольчу безпеку регіону та країни в цілому.

2.3. Економічно-статистичний аналіз тваринництва в Одеській області

Одеська область – найбільша область України. Проте, враховуючи специфічні природні кліматичні умови, особливо на півдні, у регіоні завжди домінувало тваринництво. Ця ситуація не змінилася за останні роки.

Для того, щоб регіональні менеджери могли приймати своєчасні та ефективні рішення, необхідною умовою є участь внутрішньої інформації та даних про стан навколишнього середовища та природних ресурсів. Сьогодні багато методологій прийняття стратегічних рішень є науково обґрунтованими, включаючи аналіз BCG, McKinsey, ADL, PESTEL тощо. Проте, на нашу думку, найбільш перспективним є SWOT-аналіз, який дозволяє одночасно та багатосторонньо досліджувати сильні та слабкі сторони, які слід враховувати при постановці цілей.

SWOT-аналіз – це досить швидкий та ефективний метод оцінки зовнішнього та внутрішнього середовища, який дозволяє оцінити поточний стан предмета дослідження.

В Додатку А розглянуто SWOT-аналіз Одеської області.

Надалі розглянемо статистику щодо тваринництва в Одеській області, яку надає Державна служба статистики України на 1 січня 2018 та 2024 років (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Динаміка поголів'я сільськогосподарських тварин в Одеській області за 2018-2024 роки за видами, тис. голів

Роки	Кількість сільськогосподарських тварин Одеської області, тис. голів			
	корови	свині	вівці та кози	птиця, млн. голів
2018	94,4	239,5	344,2	4148,4
2019	92,4	173,8	331,2	3455,8
2020	87,4	147,8	304,8	2900,7
2021	84,8	126,7	274,0	2082,3
2022	83,6	124,9	268,8	1737,9
2023	82,8	134,7	256,9	1745,0
2024	81,2	141,9	259,4	1824,6

Джерело: складено авторами на основі [24, с.53-59]

За даними таблиці 2.2, спостерігаємо, динаміку поголів'я сільськогосподарських тварин в Одеській області за період 2018-2024 років. Загальна тенденція свідчить про значне скорочення кількості тварин у всіх категоріях, що можна пояснити комплексом економічних, інфраструктурних та безпекових факторів, зокрема активними бойовими діями, які розпочалися в Україні у 2022 році та негативно вплинули на аграрний сектор.

Поголів'я корів у 2024 році становить 81,2 тис. голів, що на 13,9% менше порівняно з 2018 роком, коли кількість корів становила 94,4 тис. Кількість свиней зменшилася з 239,5 тис. голів у 2018 році до 141,9 тис. у 2024 році, що відповідає скороченню на 40,7%. Військові дії ускладнили роботу тваринницьких підприємств, що змусило частину виробників зменшити масштаби виробництва або взагалі припинити діяльність [24, с.53-59]. Найбільше скорочення спостерігається у поголів'ї овець та кіз, яке зменшилося з 344,2 тис. голів у 2018 році до 259,4 тис. у 2024 році, що становить зниження на 24,6%. Поголів'я птиці також значно зменшилося: з

4148,4 млн голів у 2018 році до 1824,6 млн у 2024 році, що становить скорочення на 56%, що є наслідком не лише економічних труднощів, а й порушення логістичних ланцюгів, які вплинули на виробництво та постачання кормів, а також падіння попиту як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

Таким чином, аналіз динаміки поголів'я тварин в Одеській області за 2018 та 2024 роки свідчить про суттєве зниження обсягів виробництва у тваринницькій галузі, особливо в секторах свинарства та птахівництва. Такі тенденції свідчать про необхідність державної підтримки аграрного сектору для збереження поголів'я тварин та відновлення виробництва в регіоні.

Слід зазначити, що більшість (84,45-86,04%) тварин зосереджена в домашніх господарствах. Поголів'я сільськогосподарських підприємств області складає лише від 13,96% до 15,55% від загальної кількості великої рогатої худоби. У 2018 році найбільше скорочення поголів’я тварин відбулося в сільськогосподарських підприємствах (на 9,06%), а в 2016 році поголів’я тварин у господарствах населення зменшилось на 7,00%.

Поголів’я дійних корів у господарствах усіх форм власності також зменшилось за досліджувані роки (1,67-4,31%), але їхня частка у загальному поголів’ї великої рогатої худоби з кожним роком зростала з 54,51% у 2016 році до 57,04% у 2018 році. Зміна можлива лише за рахунок сімей, де видно, що поголів’я дійних корів з кожним роком зростає (з 56,91% у 2015 році до 59,90% у 2018 році), тоді як для агробізнесу все навпаки, де фактична кількість корів зростає. скорочується поголів'я великої рогатої худоби, також зменшується частка молочних корів. За офіційними даними, станом на 1 січня 2019 року загальна кількість свиней в області становила 239,5 тис. голів, що на 35,55% менше, ніж у 2015 році [24, с.53-59].

Переважна частина поголів’я свиней в області також зосереджена в господарствах населення (62,30-67,79%). Водночас варто зазначити, що поголів’я домашніх свиней стабільно скорочується на 7,05–20,21 %, а поголів’я свиней, вирощених сільськогосподарськими підприємствами,

зменшилось на 2,98–12,38 %. Телята зосереджені приблизно в 85,88-87,52% всього поголів'я.

Варто зазначити, що на тлі загального зменшення поголів’я овець та кіз у різних господарствах (на 2,13-5,63%) у річному обчисленні сільськогосподарські підприємства області збільшили поголів’я цих тварин на 10,47%. у 2017 році (4,7 тис. голів). Проте поголів'я телят, вирощених сім'ями, з року в рік зменшилося на 2,15% до 4,23%. Загальне поголів’я птиці продовжує демонструвати негативну динаміку – щорічне зменшення поголів’я складає від 4,01% до 10,58%. Знову спостерігається тенденція до стрімкого зменшення поголів’я домашньої птиці, а поголів’я різних видів птиці в сільськогосподарських підприємствах за останні два роки зросло на 11,88% до 28,15% [24, с.53-59].

На рисунках нижче показано чисельність різних видів сільськогосподарських тварин у різних районах Одеської області.

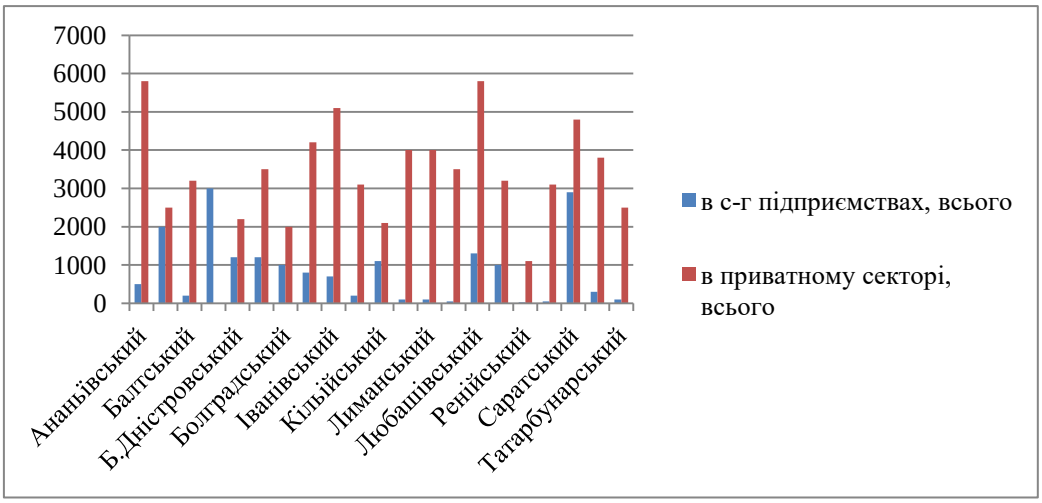

Рис. 2.6. Чисельність поголів'я великої рогатої худоби у районах Одеської області, 2023 рік

(*Джерело:* складено автором на основі [24, с.53-59])

Як видно з рисунку (рис. 2.7), найбільше поголів’я великої рогатої худоби сільськогосподарські підприємства мають у Березівському, Саратському та Арцизькому районах. Найбільше поголів'я великої рогатої худоби, зосереджене в господарствах населення, характеризується

Ананьївським, Любашівським та Іванівським районами. Що стосується кількості дійних корів, то найбільше їх утримується в приватному секторі в Березівському, Любашівському та Миколаївському районах та в сільськогосподарських підприємствах середнього Березівського, Саратського та Білгород-Придністровського районів.

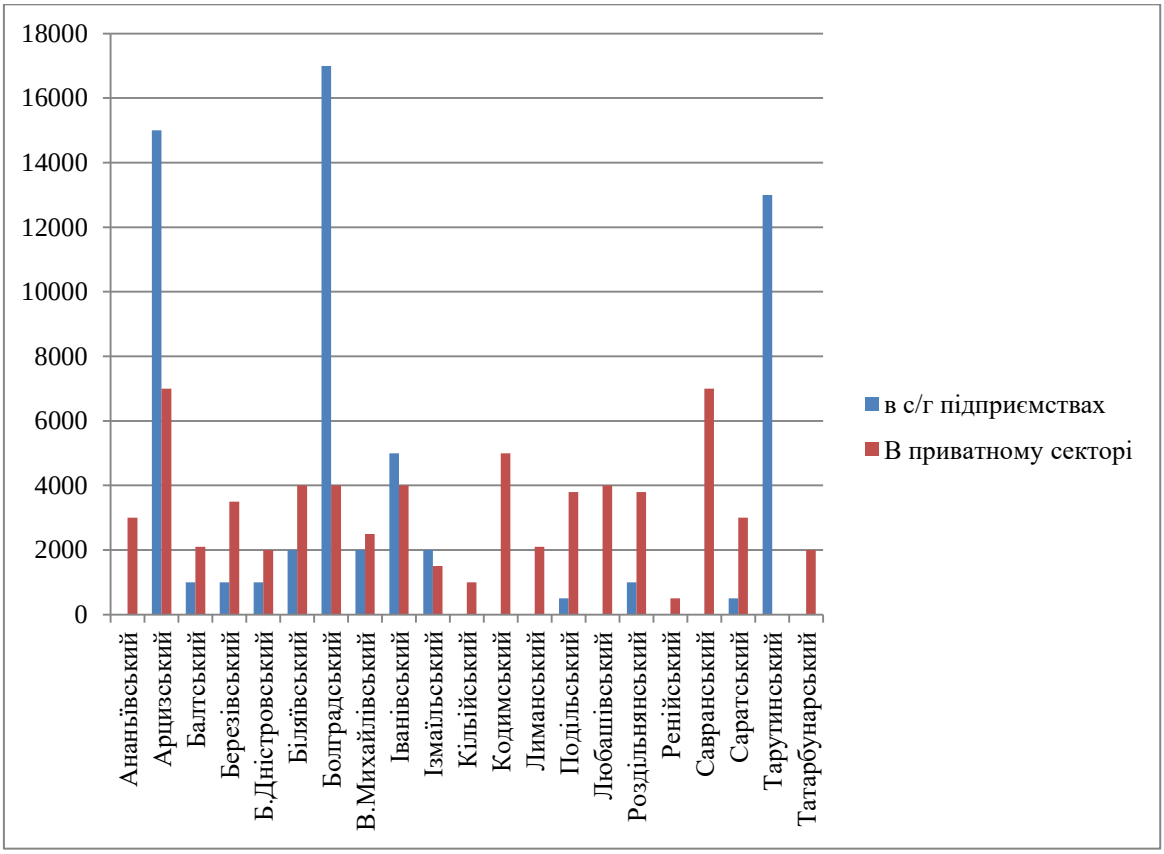

Рис. 2.7. Чисельність поголів'я свиней у районах Одеської області (*Джерело:* складено автором на основі [24, с.53-59])

Найбільше поголів’я свиней агробізнесу зосереджено в Болградському, Арцизькому та Тарутинському районах (рис. 2.7). Тут розташовані сільськогосподарські підприємства ТОВ «Агропрайм Холдінг», ТОВ «Арцизька м'ясна компанія» та ТОВ «Тарутинська м'ясна компанія», які використовують сучасні технології та мають потужні виробничі потужності.

Традиційно вівчарством займалися у південних районах Одещини. Саме тут відмічається найбільше поголів'я цих тварин як у сільськогосподарських підприємствах, так і у приватному секторі.

На жаль, в Одеській області немає великих птахофабрик, і більшість птиці вирощується в домашніх умовах. Знову переважали південні райони: Ізмаїльський, Кілійський і Болградський. Що стосується птахівництва в агробізнесі, то на першому місці – Лиманський та Великомихайлівський райони. Чисельність худоби є одним із основних факторів, що визначає загальне виробництво продукції, але не менш важливим фактором у цьому відношенні є продуктивність сільськогосподарських тварин [24, с.53-59].

Однак позитивної динаміки це теж не дає. В результаті середньорічна продуктивність молока від корови в усіх типах господарств впала на 0,49-1,71% за рік: у 2015 році вона становила 3502 кг, а в 2018 році – лише 3388 кг. Варто зазначити, що таке зниження відбулося за рахунок зниження продуктивності дійних корів у особистому секторі, а навпаки, продуктивність дійних корів в АПК Одеси зросла (на 3,79-6,51%) із середньорічним виробництвом 3940 кг на корову в 2018 році.

Середня кількість стрижених овець за рік у досліджувані роки становила від 3,4 до 4,1 кг на рік по всіх категоріях господарств і також демонструвала негативну динаміку. Водночас серед сільськогосподарських підприємств цей показник найнижчий (1,5-1,8 кг). У 2018 році виробництво різних видів м’яса на тваринницьких фермах області склало лише 42,3 тис. тонн (у забійній вазі), що на 13,31% менше, ніж у 2015 році [24, с.53-59].

Експерти BRDO зазначили, що вдосконалення галузевого законодавства, розвиток кооперації, збільшення державної підтримки та розвиток місцевих ринків сільськогосподарської продукції є необхідними кроками для подальшого розвитку ринку тваринницької продукції. Але насамперед варто пам’ятати, що збільшення виробництва продукції тваринництва відбувається за рахунок збільшення поголів’я, підвищення продуктивності та покращення кормової бази.

Аналіз динаміки поголів’я сільськогосподарської худоби в Одеській області показує, що з кожним роком їх чисельність зменшується. Саме в таких господарствах ефективність тваринництва є дуже низькою. Регіональна

та національна підтримка галузі, впровадження сучасних технологій виробництва та підвищення продуктивності є вирішальними для відродження галузі тваринництва Одеси.

На регіональному рівні фінансова підтримка суб'єктів у галузі тваринництва може здійснюватися в рамках прийнятої програми, аналіз якої дає підстави стверджувати, що навіть в умовах воєнного стану та браку коштів обласні військові влада змогла знайти фінансові стимули Можливості для розвитку тваринництва.

Як слушно зазначено в регіональному плані розвитку агропромислового комплексу Одеської області «Аграрна Одещина» на 2019-2025 роки [25]: «Для сталого розвитку агропромислового комплексу регіону важливим є захист Наявний ресурсний потенціал галузі тваринництва, в основному це племінне поголів'я великої рогатої худоби та овець. З метою стимулювання товаровиробників до збереження та збільшення поголів'я великої рогатої худоби, овець та кіз, виробництво яких тривалий час є збитковим або нерентабельним, схемою передбачено часткову компенсацію. Заходи щодо підтримки розвитку тваринництва включають: часткову компенсацію вартості вирощування вівцематок і вівцематок; створення та благоустрій комунальних пасовищ. На зазначені цілі планується спрямувати 56,5 млн. грн.»

Галузь тваринництва в Одеській області продовжує стрімко розвиватися. За дев'ять місяців 2023 року виробництво м'яса зросло на 10%, а молока – на понад 16% [25].

У 2023 році виробники Одеської області своєю наполегливою працею зможуть частково компенсувати річне скорочення та збільшити поголів'я.

У Роздільнянському районі планують побудувати сучасну вівцеферму на три тисячі овець. У Болградському районі реалізується проект із встановлення біогазової установки на свинофермі на 24 тис. свиней.

У традиційно аграрній Одеській області тваринництвом і виробництвом молока серйозно займаються лише три агроферми: ТОВ

«Петродолинський», «Шабська ферма» Білгород-Дністровського району та ТОВ «Агрофірма Маяк». З точки зору розвитку галузі 2021 рік вважається невдалим: поголів’я великої рогатої худоби скоротилося на 3,7%, а виробництво молока – на 6,1% порівняно з 2020 роком [26].

Станом на початок жовтня 2021 року в районі налічувалося 147,5 тис. голів великої рогатої худоби. Із 227 тис. тонн молока лише 17 тис. тонн надоєно вищезазначеними сільгосппідприємствами, але більшу частину молока дали особисті селянські господарства та господарства населення. У фермерських господарствах значно більше великої рогатої худоби, птахів, овець і кіз, ніж у сільськогосподарських компаній. Вони також є основними покупцями комбікормів для великої рогатої худоби.

Однак проблеми в галузі виникли не вчора і не позавчора. Розквіт молочного скотарства в області припадає на 1980 рік. На той час у районі було 1,29 млн голів великої рогатої худоби. Поголів'я корів становило 443 000 голів (нині 83 000). Характерно, що лише десята частина решти поголів'я великої рогатої худоби належить до агросадиб. Решту худоби вирощують сім’ями.

Звісно, показники виробництва молока виглядають важкими. Порівняно з показником 40-річної давнини відбулося декілька падінь. Але я можу сказати ось що: навіть порівняно зі статистикою 2000 року регрес очевидний. При цьому молочне скотарство в області фактично базується на особистих селянських господарствах.

Наприклад, екс-голова Одеської ОДА Сергій Гриневецький вважає, що «виробництво якісного молока з усіма складовими сьогодні коштує дуже високо. У звичайному молоці легше щось додати, тому на упаковці олії маленькими літерами може бути написано, що вона тваринного чи рослинного походження [26].

Традиційною проблемою регіону є відсутність нових кваліфікованих кадрів. Працюючих у тваринництві майже немає, як і навчати майбутніх аграрних кадрів скоро не буде кому, бо професорсько-викладацький склад

аграрних вузів і технікумів старіє, заміни немає. Тут великі надії покладаються на галузь тваринництва, яка має стати замовником необхідних спеціалістів.

Відродження тваринництва допоможе багатьом громадам, які після здобуття фінансової та економічної незалежності опинилися в нестачі для формування дохідної частини своїх бюджетів. Нині в області таких збанкрутілих ОТГ понад 30% [27].

На сайті Міністерства аграрної політики та продовольства України для громадського обговорення оприлюднено проект документа «Стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій України до 2030 року» [28]. Розробка цієї стратегії передбачена кількома планами, затвердженими Урядом, і відповідає зобов'язанням, які ми взяли на себе під час підготовки до вступу в ЄС. Дійсно, окрім цих програм, потрібні суттєві зміни в земельній політиці та політиці розвитку сільських територій.

Насправді мета стратегії включає низку багатогранних цілей, які можна побачити в цьому реченні: «Метою розробки та реалізації стратегії є підготовка аграрного сектору України до вступу в ЄС та забезпечення сталого розвитку сільського господарства та сільських територій. розвиток, створення сприятливих умов для досягнення стратегічних цілей, формування конкурентоспроможного, сталого та диверсифікованого аграрного сектору (сільське господарство, харчова та переробна промисловість), забезпечення довгострокового розвитку продовольчої безпеки та зміцнення захисту навколишнього природного середовища (включаючи біорізноманіття), пом'якшення наслідків зміни клімату та зміцнення соціально-економічної тканини сільської місцевості» [28].

Можемо припустити, що розробники Стратегії вважають, що в результаті її реалізації має бути досягнуто (рис.2.8):

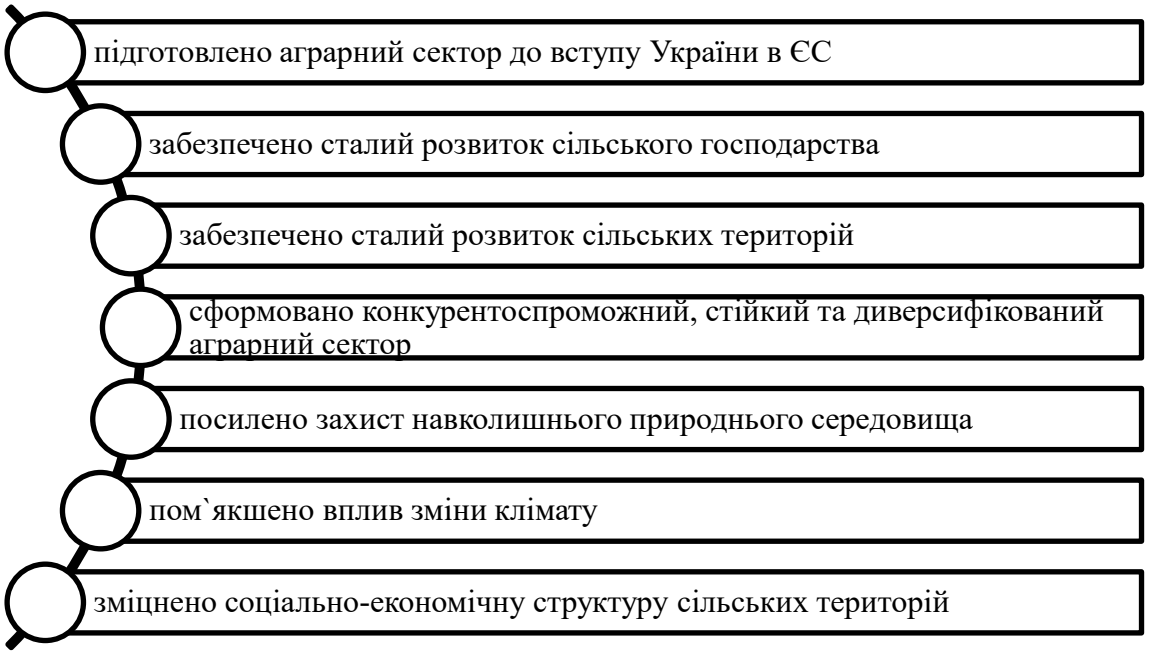

Рис. 2.8. Заплановані результати реалізації Стратегії

(*Джерело:* складено автором на основі [28])

Варто зазначити, що сьогодні набуває чинності Національна стратегія регіонального розвитку до 2027 року, яка розкриває проблеми розвитку сільських територій та визначає низку пріоритетів і завдань, пов’язаних із цими проблемами. Стратегічні цілі Стратегії представлена в Додатку Б.

Розміщений для обговорення на сайті Департаменту агрополітики проект стратегії розвитку сільського господарства та села навряд чи буде готовий до розгляду та затвердження.

Немає сенсу об’єднувати дві фактично окремі сфери політики – сільське господарство та сільські території – в одну стратегію. Серед проаналізованих проектів мало уваги приділяється власне розвитку сільських територій, хоча люди в селі є найціннішими в Україні.

Однією з проблем у підготовці таких документів може бути відсутність єдиного закону, який би визначав систему, види, вимоги до змісту, порядок розроблення та взаємне погодження документів стратегічного планування.

Підсумовуючи, зауважимо, що оприлюднений проект стратегії потребує серйозного доопрацювання, у такому випадку варто врахувати рекомендації, викладені в цій записці.

Висновки до розділу 2

1. Обґрунтовано міжнародний досвід розвитку тваринництва. Сьогодні Польща є великим виробником та експортером продукції садівництва та ягідництва, чемпіоном ЄС у галузі птахівництва та одним із провідних виробників та експортерів тваринницької продукції (мова йде не тільки про молочну галузь, а й худобу). За межами ЄС Польща є найбільшим продавцем молочних продуктів, птиці, пшениці, шоколаду та продуктів з них, а також хлібобулочних виробів, і є нашим конкурентом на деяких ринках, таких як Ізраїль, Саудівська Аравія чи Великобританія.

Як країна-кандидат на вступ до ЄС, зміни в системі фінансової підтримки аграрного сектору України мають ґрунтуватися на пріоритетах Спільної аграрної політики. Україні також необхідно розробити стратегію Зеленого Нового курсу та спланувати фінансування з метою здійснення відповідних заходів.

2. Проаналізовано стан та тенденції розвитку аграрного сектору регіону. Тваринницька галузь Одеської області, попри значні втрати, має потенціал для відновлення за умови реалізації комплексу заходів. Для цього необхідно навчати провідних представників галузі тваринництва до залучення коштів міжнародної технічної допомоги і залучення грантів від держави, залучити інвестиції в інфраструктуру та технології, відновлення поголів'я худоби, розвиток переробної промисловості, стимулювання племінного поголів’я та вдосконалення селекції тварин. Необхідно забезпечити доступ до якісних кормів, знизити собівартість продукції та впроваджувати інноваційні підходи. Державна підтримка та інвестиції допоможуть відновити виробничі потужності, підвищити

конкурентоспроможність галузі та забезпечити продовольчу безпеку регіону та країни в цілому.

3. Зроблено економічно-статистичний аналіз тваринництва в Одеській області. Поголів'я корів у 2024 році становить 81,2 тис. голів, що на 13,9% менше порівняно з 2018 роком, коли кількість корів становила 94,4 тис. Кількість свиней зменшилася з 239,5 тис. голів у 2018 році до 141,9 тис. у 2024 році, що відповідає скороченню на 40,7%. Військові дії ускладнили роботу тваринницьких підприємств, що змусило частину виробників зменшити масштаби виробництва або взагалі припинити діяльність.

Відродження тваринництва допоможе багатьом громадам, які після здобуття фінансової та економічної незалежності опинилися в нестачі для формування дохідної частини своїх бюджетів. Нині в області таких збанкрутілих ОТГ понад 30%.

Стратегія розвитку області до 2027 року містить план підтримки агросектору. Проте не всі фермери усвідомлюють їхні можливості. Як наслідок, підприємці, які займаються молочним скотарством, не отримують необхідної допомоги.

РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА В ОДЕСЬКІЙ ОБЛАСТІ

3.1. Шляхи вдосконалення розвитку тваринницької галузі регіону

Однією з найважливіших складових економіки Одеської області є сільське господарство, яке відіграє важливу роль в експортному потенціалі регіону. У структурі виробництва продукції сільського господарства Одеської області у 2023 році продукція тваринництва становила 8,9% від загального обсягу, а індекс виробництва продукції тваринництва – 98,8%.

У 2023 році різними господарствами реалізовано 47,5 тис. тонн живих забійних сільськогосподарських тварин (зростання на 4,4% порівняно з 2022 роком), вироблено 285,6 тис. тонн молока (зменшення на 0,4%), отримано 100,9 млн яєчних одиниць (зменшення на 14,6%), виробництво вовни становило 595 тонн (менше на 4,6%) [28].

Крім того, за поголів'ям овець і кіз Одеська область посідає перше місце серед усіх регіонів України і складає 28,6% від загального поголів'я. За поголів'ям великої рогатої худоби Одеса займає п'яте місце з часткою 5,9%.

Одним із позитивних моментів минулого року є те, що держава виділила кошти на підтримку окремих напрямків тваринницької галузі. Зокрема, компенсація за придбання племінної великої рогатої худоби, овець, кіз, підтримка бджільництва, збільшення поголів’я дійних корів самостійного розведення.

Прогнозується, що до 2050 року населення Землі перевищить 9 мільярдів, приблизно на 2 мільярди більше, ніж сьогодні. Тому це збільшить попит на продукти тваринного походження. Найчастіше він буде задоволений допомогою місцевого виробництва [28].

Одеська область має великий потенціал для розвитку галузі тваринництва, що може сприяти економічному зростанню регіону та

забезпеченню продовольчої безпеки. Для вдосконалення тваринництва в області можна виділити кілька основних напрямків.

По-перше, продуктивність повинна бути покращена за допомогою селекції та генетики. Важливим кроком є впровадження сучасних племінних програм для підвищення якості розведення тварин. Це дає можливість підвищити продуктивність у молочному, м'ясному та яєчному виробництві. Використовуючи якісні селекційні матеріали та генетичні технології, можна буде отримувати тварин з більш високими продуктивними показниками, більшою стійкістю до хвороб та більшою адаптивністю.

По-друге, необхідно оптимізувати кормову базу. Поліпшення кормової бази є основою підвищення продуктивності тваринництва. Одеська область має кліматичні умови, сприятливі для вирощування кормових культур, що дозволяє виводити високоврожайні сорти кормів і покращувати їх якість за рахунок сучасних технологій переробки. Розробка збалансованих кормових раціонів з використанням місцевих ресурсів дозволить знизити вартість витрат на імпортні корми.

По-третє, запровадити сучасні технології обслуговування. Впровадження нових технологій, таких як системи автоматичного доїння та клімат-контроль на тваринницьких фермах, дозволило знизити витрати на догляд та підвищити комфорт і продуктивність тварин. Поліпшення умов утримання сприяє зниженню захворюваності та підвищенню продуктивності та якості продукції.

Також потрібно покращити рівень ветеринарного обслуговування. Регулярні ветеринарні огляди, вакцинація та профілактика хвороб необхідні для підвищення продуктивності та якості продукції. Розвиток ветеринарної інфраструктури, доступ до якісних ветеринарних препаратів і консультацій можуть запобігти спалахам захворювань і зменшити втрати худоби.

В умовах воєнного стану потрібно залучати інвестиції та державну підтримку. Одеська область потребує залучення інвестицій у тваринництво для модернізації ферм, придбання нового обладнання та навчання кадрів.

Держава надає підтримку у вигляді субсидій, пільгових кредитів, страхування ризиків тощо, щоб допомогти фермерам і підприємствам розвивати виробництво, оновлювати технологічну базу, підвищувати продуктивність.

Ці підходи можуть зробити галузь тваринництва Одеської області більш конкурентоспроможною та стійкою до викликів. Впровадження інновацій та покращення ресурсної бази допоможе регіону значно збільшити виробництво та якість продукції.

3.2. Сучасний стан та аналіз економічної діяльності фермерських господарств регіону

Одним із пріоритетів успішної реалізації Одеського АПК у 2024 році є розвиток сільського малого бізнесу: в області створено 51 нове фермерське господарство.

Отримано 60,7 млн грн фінансової допомоги з фондів ЄС. Кошти спрямовані на спеціальну бюджетну дотацію у розмірі 3100 грн за гектар та 5300 грн за корову. У нашому регіоні 4 підприємства виростили 146 голів великої рогатої худоби і отримали 773,8 тис. грн., а 144 особи виростили 1010 голів великої рогатої худоби і отримали 5,4 млн. грн. 183 фермерські господарства отримали бюджетну дотацію по 29,7 млн грн на одиницю посівної землі, 615 фермерських господарств – 24,8 млн грн [29].

Одеські аграрії активно беруть участь у різноманітних грантових програмах: зокрема, у 2022 році можна було залучити грантів на 68,7 млн грн.

Схвалено 84 заявки на суму 19,3 млн грн для надання аграріям малих грантів до 250 тис. грн. Сільгоспвиробники Одеської області за програмою отримали понад 7 млн грн [29].

Два фермерські господарства отримали 14 мільйонів гривень грантових коштів на розвиток садівництва.

Агропідприємство – 7 мільйонів гривень на тепличне вирощування.

На створення переробних підприємств буде спрямовано 20,5 млн грн.

Навіть під час війни люди не повинні забувати про повсякденні речі, які допомагають їм жити. Тому, незважаючи на війну та постійні загрози, в Одесі було створено понад півсотні нових ферм.

Цього року в області створено 51 фермерське господарство, майже 50 господарств отримали від держави 1000 тонн озимої пшениці після повномасштабного вторгнення Росії в Україну.

Приділено увагу і одноосібним володінням землею та земельними паями – їм держава виділила 346 тонн сільськогосподарської продукції. Допомога надається за підтримки продовольчої та сільськогосподарської організації ООН та прямого фінансування уряду Японії [29].

Раніше за сприяння ООН одеські фермери отримали рукава для зберігання продуктів. Це відбувається в рамках канадсько-австралійського проекту в Одеській області, який має на меті вирішити проблему дефіциту зерносховищ, що виникла внаслідок вторгнення Російської Федерації. Загалом аграрії отримали на зберігання 726 поліетиленових рукавів, один з яких вміщує понад 200 тонн продукції.

Економічний стан фермерських господарств Одеської області у 2024 році залишався стабільним, незважаючи на певні виклики через зовнішні фактори. Аграрний сектор Одеської області забезпечує важливу частку виробництва зернових, олійних культур і продукції тваринництва, що сприяє продовольчій безпеці регіону та країни. Проте військові дії в Причорномор'ї, інфляційні процеси та експортні обмеження значно ускладнили діяльність селян.

В таблиці 3.1 розглянемо деякі райони Одеської області з кількості фермерських господарств та вирощування (розведення) тваринництва на 01.08.2023 рік.

Таблиця 3.1

Реєстр потужностей районів Одеської області за вирощуванням (розведенням) тваринництва на 01.08.2023 рік

Показник	Березівський районі	Б.-Дністровський район	Ізмаїльський район	Одеський район	Подільський район	Роздільнянський район
Кількість фермерських господарств	784	360	316	190	1300	552
Велика рогата худоба, голів	3416	3456	538	2445	3617	627
Бджоли	5500	4200	8000	3658	15600	16700
Свині	6708	4793	3099	1162	4306	1580
Вівці	1313	376	4392	420	1472	887
Птиця	0	11450	24246	0	2100	17800

Джерело: зведено автором на основі реєстру операторів потужностей, об'єктів, що використовуються для промислового вирощування (розведення тварин [30]

Зараз держава підтримує фермерські господарства за кількома програмами, але цього недостатньо для повного відновлення агросектору, який зазнав великих втрат. Одеська область вразлива до наслідків зміни клімату, що, як очікується, вплине на продуктивність: підвищення температури та погодні аномалії призведуть до зниження врожайності та збільшення витрат на заходи по боротьбі з хворобами тварин і рослин.

Серед сучасних економічних показників варто відмітити, що у 2022 році реальні втрати ВВП у сільському господарстві України (включно з Одеською областю) становили 29,2%. Втрати сільського господарства від війни оцінюються в 8,7 мільярдів доларів, причому для відновлення промисловості потрібно близько 29,7 мільярдів доларів [29].

Підсумовуючи, для покращення економічного становища фермерських господарств Одеської області необхідно залучати більше інвестицій та

впроваджувати стійкі агротехнології. Також важливою залишається міжнародна підтримка та оптимізація логістики аграрного експорту.

Ці заходи допоможуть зміцнити аграрний сектор та підвищити його конкурентоспроможність у складних економічних умовах.

3.3. Обґрунтування шляхів підвищення продуктивності функціонування тваринництва в фермерських господарствах регіону

Перспективи розвитку господарства є предметом досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців. Дослідження підтверджує, що незважаючи на економічні труднощі, з якими стикаються фермери, такі як пошук вигідних ринків збуту, брак матеріально-технічних ресурсів і фінансових ресурсів для придбання та оновлення, а також потреба у відповідних засобах зберігання та переробка сільськогосподарської продукції, продуктивність ферм виробляє більш високу міцність.

Сила фермерського господарства полягає в його здатності працювати в умовах високого ризику та невизначеності, характерних для сільськогосподарської галузі. Незважаючи на це, вони зберігають свою структуру, функціональність і властивості. Сільське господарство має високу адаптивність до ринкових сигналів і може гнучко реагувати на зміни ринкової кон’юнктури шляхом зміни виробничих планів та спеціалізації та диверсифікації економічної діяльності [31, с.20-25].

Ця здатність до гнучкості та мінливості дає фермерським господарствам конкурентну перевагу порівняно з середніми та великими сільськогосподарськими виробниками та сприяє розвитку здорової конкуренції на українському ринку. Сільське господарство залишається важливою частиною аграрного сектора, сприяючи розвитку сільської місцевості та фермерських господарств.

Щодо вирішення зазначених вище питань впровадження, то, на нашу думку, ефективним каналом збуту сільськогосподарської продукції може стати створення оптового продовольчого ринку. Основна мета цих ринків – покращити умови та прискорити шлях продукції від фермерів до кінцевих споживачів.

Це дозволить фермерам налагоджувати прямі стосунки з покупцями та уникати посередників, що сприятиме збільшенню їхніх доходів та забезпеченню більшої продуктивності.

Для більш детального аналізу в таблиці 3.2 розглянемо PEST-аналіз Одеської області в галузі тваринництва.

Таблиця 3.2

PEST-аналіз Одеської області в галузі тваринництва

Фактор	Опис	Ранг важливості	Оцінка (1-10)	Можливість вирішення
Політичні (P)	- державна підтримка сільського господарства, включно з програмами субсидій та дотацій. - регулювання екологічних стандартів. - політична стабільність.	Високий	8	Необхідний діалог із владою, активна участь у програмах державної підтримки.
Економічні (E)	- рівень цін на кормові культури. - доступ до фінансування. - транспортна інфраструктура для продукції.	Дуже високий	9	Диверсифікація джерел кормів, залучення інвестицій для розвитку логістики та покращення доступу до кредитів.
Соціальні (S)	- попит на якісну продукцію. - проблема зайнятості в сільській місцевості. - інтерес до екологічно чистих продуктів.	Середній	7	Проведення освітніх кампаній, інформування споживачів про переваги місцевої продукції, створення нових робочих місць.
Технологічні (T)	- використання інновацій у догляді за тваринами. - технології переробки продукції. - ветеринарний моніторинг.	Високий	8	Інвестиції в обладнання та технології, розвиток співпраці з дослідницькими установами, навчання персоналу.

Джерело: складено автором

На оптових продовольчих ринках фермери матимуть можливість демонструвати свою продукцію безпосередньо споживачам і ресторанам, встановлюючи власні ціни та умови доставки.

Це допоможе створити конкурентне середовище та стимулюватиме фермерів виробляти кращу продукцію та надавати кращі послуги. Оптові продовольчі ринки також можуть створити умови для просування та споживання місцевої сільськогосподарської продукції, тим самим сприяючи розвитку місцевої економіки та зменшуючи залежність від імпорту.

Залучення фінансових ресурсів для аграріїв є важливим завданням, і одним із можливих варіантів є банківські кредити. Однак за нинішньої економічної та політичної нестабільності в країні умови кредитування можуть бути не дуже привабливими для фермерів. У нинішніх умовах високі процентні ставки та небажання банків йти на ризик можуть перешкодити багатьом фермерам отримати банківські кредити [44].

Більш доступним варіантом для аграріїв може бути програма, за якою держава виділяє цільове фінансування. Однак важливо враховувати, що ці програми фінансуються за рахунок бюджету, який формується за рахунок податків, сплачених громадянами. Тому, розглядаючи такий підхід, варто враховувати, що він має забезпечити максимальну прозорість та ефективність використання цих коштів. Одним із можливих заходів може бути забезпечення прозорості процесу розподілу та використання цільових коштів. Це включає публікацію інформації про одержувачів фінансування, цілі та результати програми. Крім того, можна розглянути обмеження, щоб забезпечити надання цільового фінансування лише малим фермерським господарствам (обмеження земельної площі), уникаючи зловживань з боку великих агрохолдингів і дроблення підприємств [45, с. 36-41].

Наші рекомендації спрямовані на вдосконалення існуючої в Україні системи субсидій для сільськогосподарського виробництва (цільових фіскальних схем), щоб вони доповнювали існуючі інструменти підтримки та

сприяли сталим інвестиціям у розвиток сільського господарства, забезпечуючи при цьому ефективне використання коштів платників податків.

Ці програми можуть передбачати фінансування закупівлі сільськогосподарської техніки, обладнання, будівництва виробничих і сервісних об’єктів, а також можуть бути розроблені для підтримки та стимулювання економічно скрутних господарств, щоб допомогти фермерам залучити фінансування, необхідне для розвитку їх діяльності. . Вони можуть мати особливі умови, такі як низькі відсоткові ставки, довгострокові позики або навіть безпроцентні позики.

З огляду на зазначене, пріоритетним напрямком забезпечення фінансової самоокупності фермерських господарств могло б стати залучення необхідного обсягу доступних кредитних ресурсів на пільгових умовах для рентабельного здійснення виробничої діяльності. Наприклад, надання пільгових іпотечних кредитів фермерським господарствам може досягти таких цілей, як вирощування трудомістких продуктів харчування, розширення сільськогосподарських угідь, диверсифікація їх діяльності та участь у розвитку інфраструктури сільської місцевості.

Через недостатню ефективність збуту велика частка готової продукції є нереалізованою. Слід враховувати, що не всі виробники мають належні умови для тривалого зберігання продукції, що накладає додаткові труднощі та обмеження на їхню діяльність – що може призвести до наднормативних втрат через псування та неможливості зберігання товарів у належних умовах. Така ситуація не тільки впливає на доходи аграріїв, а й призводить до втрати цінної продукції, яка могла б задовольнити споживчий попит і підтримати аграрну галузь [47]. У зв’язку з цим дуже важливим є вдосконалення системи реалізації та забезпечення належного зберігання сільськогосподарської продукції. Надзвичайно важливо сприяти будівництву сучасних складських приміщень, що має вирішальне значення для забезпечення ефективності роботи господарств.

Наприклад, навесні ціни на овочі та фрукти зазвичай зростають, а сучасні сховища дозволять аграріям зберегти продукцію на ринку та отримувати прибуток. Така іпотека може стати потужним інструментом підтримки господарства, сприяючи його розвитку та стабільності ринку.

Подальша кооперація та інтеграція є одним із можливих шляхів розвитку малих та середніх фермерських господарств. Ця стратегія дозволить фермерам разом з іншими виробниками максимізувати вигоди від участі в ринковій діяльності та ефективно реалізувати свій виробничий потенціал.

Співробітництво в галузі розвитку може забезпечити захист економічних інтересів малих сільськогосподарських організацій, зокрема від недобросовісної конкуренції з боку посередників. Крім того, така стратегія може підвищити довіру до господарства та сприяти підвищенню професіоналізму товаровиробників.

Інтеграція та кооперація в аграрній сфері можуть бути важливим заходом для забезпечення сталого розвитку фермерських господарств та підвищення конкурентоспроможності на ринку.

Спільне виробництво та кооперація не тільки сприяють стабільності окремих господарств чи секторів на ринку, а й стимулюють необхідну конкуренцію між малим і великим виробництвом. Цей внутрішній конкурентний тиск стимулює підвищення ефективності виробництва, пошук інноваційних рішень і покращення якості продукції. Завдяки цьому споживачі мають доступ до ширшого вибору товарів і послуг за доступними цінами, а фермерські господарства можуть розвиватися та адаптуватися до мінливих ринкових умов, таким чином сприяючи сталому розвитку аграрного сектору [48].

Харчовий підсектор сільського господарства особливо потребує створення кооперативів. Однією з головних проблем є недостатня кількість зерносховищ та відсутність належної інфраструктури для первинної обробки, зберігання та транспортування зерна. Велике загальне виробництво зернових та зернобобових культур у господарствах у поєднанні з проблемами

фінансового характеру, зазначеними вище, підкреслюють актуальність створення кооперативів для вирішення цих проблем. Створення харчових кооперативів може значно полегшити переробку, зберігання та транспортування продуктів харчування та покращити загальну інфраструктуру у сфері сільськогосподарської діяльності.

Як уже зазначалося, необхідно також враховувати, що більшість фермерів, особливо дрібних, часто не в змозі забезпечити належну матеріально-технічну базу для своєї діяльності.

У цьому випадку саме за рахунок спільного використання сільськогосподарських машин і обладнання можна досягти необхідного для виробництва рівня технічної оснащеності. Подальший розвиток та сприяння кооперації у сфері сільськогосподарського машинобудування може значно підвищити економічні переваги малого бізнесу в різних формах діяльності.

Важливим аспектом цього процесу є збереження неприбуткового статусу кооперативу, щоб уникнути можливого конфлікту інтересів між його членами. Цей статус сприяє спільному розвитку та спільному використанню ресурсів, створенню більш конкурентоспроможного сільськогосподарського сектора.

Подолання цих труднощів неможливе без підтримки держави. Влада робить перші кроки для налагодження партнерства на сільськогосподарських ринках, але фінансові можливості цієї великої кількості землекористувачів обмежені.

Тому для успішного розвитку сільської кооперації важливо забезпечити суб’єктам кооперативу широкий доступ до фінансово-кредитних ресурсів, створити пункти збору сільськогосподарської продукції та надати землі запасу, встановити пільгові норми орендної плати для нових підприємств і підприємств, які здійснюють діяльність. інноваційна діяльність в аграрній сфері. Підтримати аграріїв та їх розвиток також допоможе спеціальна система купівлі чи оренди державного майна та різні варіанти відстрочки платежу.

Важливо пам’ятати, що незважаючи на виклики, пов’язані з бойовими діями, українське сільське господарство продовжує розвиватися. Навіть у найскладніших умовах аграрії продемонстрували стійкість і відданість розвитку своєї галузі.

Фермерські господарства є важливою частиною аграрного сектора економіки України та важливим інструментом підвищення зайнятості та доходів сільського населення. Ці суб’єкти підприємницької діяльності агробізнесу визнані на законодавчому рівні та функціонують спільно з іншими підприємствами, конкуруючи як рівноправні форми бізнесу, забезпечуючи різноманітність інноваційних підходів та різнобічний розвиток аграрного сектору. Це не лише сприятиме розширенню можливостей для сільських підприємців, а й сприятиме підвищенню стабільності та конкурентоспроможності всього села [49].

Вони є дієвим механізмом залучення інвестиційних ресурсів у сільськогосподарське виробництво та стимулювання розвитку малого бізнесу на селі. Хоча фермерські господарства характеризуються невеликими, обмеженими масштабами виробництва, часто низькими початковими капіталовкладеннями та площею землі, вони виявляють великий підприємницький динамізм.

Засновники ферми покладаються на власний капітал і продемонстрували гнучкість у реагуванні на зміни ринку. Вони виробляють товари і продають їх на внутрішній і зовнішній ринки. Головною метою сільського господарства є комерційний успіх, який стимулює розвиток інноваційних підходів та нових бізнес-ідей.

Досвід країн ЄС доводить, що перевага аграрної форми господарювання полягає насправді в тому, що основним мотивуючим фактором є особисті інтереси фермерів. Ця зацікавленість відображається на результатах ефективної роботи господарства, оскільки фермери мають пряму особисту (приватну) зацікавленість у досягненні успіху. Це вимагає від нього кращої роботи, більш ефективного використання існуючих ресурсів і

адаптації своєї діяльності до місцевих природних та економічних умов і традиційних методів виробництва. Такий підхід допомагає стимулювати інновації, підвищувати продуктивність і робити господарства більш конкурентоспроможними в сучасних умовах.

Українські фермерські господарства мають багато переваг порівняно з іншими сільськогосподарськими підприємствами, що створює сприятливі умови для їх розвитку. Однак розвиток цих господарств залежить від стабільності політичного та економічного характеру. Дослідження сучасного стану господарств підтвердило значну різноманітність їх виробничого потенціалу.

Протягом періоду спостережень загальний обсяг продукції сільського господарства залишався стабільним з невеликими коливаннями.

Сьогодні українські фермерські господарства активно займаються вирощуванням різноманітних культур, таких як буряк, картопля, овочі та інші їстівні баштанні культури.

Але наразі їх частка в загальній структурі посівів не перевищує 1%. Більшість земельних ресурсів аграріїв використовується під рослинництво, на яке припадає 95,7% від загальної вартості продукції, у тваринництві – лише 4,3%.

На нинішньому етапі загострення економічної кризи в країні та війни фермерські господарства стикаються з величезними труднощами, які ускладнюють їхню діяльність. До цих труднощів належать недостатнє фінансове бюджетне забезпечення, обмежена орієнтація на адаптацію до вимог ринкової економіки, недостатня матеріально-технічна оснащеність для впровадження передових технологій, недостатні джерела фінансування, недостатня психологічна та організаційна підготовленість до роботи в складних умовах.

Більшість фермерських господарств також мають обмежений організаційний та операційний досвід, а їхній розвиток гальмується через віддалене розташування та відсутність необхідної інфраструктури, такої як

транспорт і соціальні служби. У цьому випадку необхідно розробити нові маркетингові стратегії та вдосконалити існуючі методи зберігання, щоб максимально використати вироблену продукцію та підтримка сталого розвитку сільського господарства.

Незважаючи на економічні труднощі, українські фермери досить ефективно використовують сільськогосподарські ресурси та відіграють важливу роль у виробництві сільськогосподарської продукції. Велика частина продукції реалізується на внутрішньому та зовнішньому ринках, що свідчить про високу товарність продукції.

Для стимулювання розвитку фермерського господарства шляхом надання пільгових іпотечних кредитів можна розглянути наступні напрямки: вирощування трудомістких продуктів харчування, в тому числі плодоовочевої продукції, інтегрування більшої кількості земель для підвищення ефективності виробництва; інфраструктура села, в т.ч. будівництво сучасних складів та елеваторів.

Ці заходи сприятимуть зміцненню та розвитку фермерських господарств у складних умовах економічної нестабільності та війни.

Насправді фермерам важко вирішити економічні проблеми, такі як пошук прибуткових ринків збуту та брак ресурсів. Проте світовий досвід підтверджує, що навіть суб’єкти з обмеженим потенціалом можуть досягти значних успіхів шляхом об’єднання в кооперативи. Це дає їм змогу долати ці економічні виклики, тим самим підвищуючи загальний рівень ефективності своєї діяльності.

Спроби кооперації дозволяють якнайкраще вирішити проблеми постачання та реалізації продукції та забезпечення матеріально-технічними ресурсами, мінімізуючи таким чином закупівельні та лізингові витрати. Створення виробничих кооперативів і подальший збут продукції на різних ринках може сприяти збільшенню доходів фермерів і позитивно вплинути на ціноутворення. Це важливий крок у розвитку сучасної закупівельно-збутової мережі.

Такі кооперативи позитивно впливатимуть на ціноутворення, тим самим збільшуючи доходи фермерів. Ця конкуренція може сприяти інноваціям, покращувати продуктивність і якість продукції, а також покращувати задоволення потреб споживачів. Симбіоз між фермами сприяє зростанню сільськогосподарського сектора та забезпечує більшу ефективність у всій галузі.

Зміщення спеціалізації господарства на вирощування овочів і фруктів потребує значних інвестицій у відповідну інфраструктуру. Важливою частиною цієї інфраструктури є система складського та оптового сільськогосподарського ринку, яка необхідна для збереження врожаю та швидкої реалізації продукції у разі потреби.

Розширення та вдосконалення управління складським господарством та створення ефективної закупівельно-збутової мережі через кооперацію аграріїв мають важливе стратегічне значення для стабільного та успішного розвитку аграрного сектору, особливо овочівництва та плодоовочевої галузі. Ці кроки забезпечують надійне зберігання та ефективний розподіл сільськогосподарської продукції, і покращити доступ до ринків збуту. Така інфраструктура допоможе зберегти якість продукції та знизити коливання цін протягом року, адже для зберігання частково перезволоженого врожаю потрібні спеціальні овочесховища з відповідним температурним режимом.

Комбіновані господарства, що діють в рамках кооперативної системи, можуть мати значний вплив на ринки сільськогосподарської продукції і навіть бути конкурентоспроможними монополістичним сільськогосподарським структурам (агрохолдингам) [51]. Це допоможе забезпечити ефективний маркетинг продукції, збільшити доходи фермерів та підтримати сталий розвиток.

Важливим аспектом у формуванні оптимістичних прогнозів щодо ефективного розвитку малих сільськогосподарських організацій є теоретичне обґрунтування та створення належної законодавчої бази перспективних планів підтримки та розвитку малих підприємств аграрного сектору.

Забезпечення належного правового середовища може сприяти підвищенню впевненості фермерів і ефективності.

Водночас підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств має базуватися на відповідній інституційній підтримці, включаючи системи регулювання, які допомагають окремим сільськогосподарським підприємцям досягати бажаних економічних результатів. Теоретична підготовка в поєднанні з відповідним законодавчим середовищем сприяє сталому та успішному розвитку малих сільськогосподарських організацій, забезпечуючи їх конкурентоспроможність та сталість в аграрному секторі.

Тому український аграрний сектор має унікальну можливість розвиватися та стати однією з основних сировинних баз світової економіки. Активно співпрацюючи з міжнародними партнерами та інвесторами, ми забезпечуємо стабільний та успішний розвиток нашої країни та стаємо не лише «житницею Європи», а й «лідером світового ринку сільськогосподарської продукції».

Представлені рекомендації можуть сприяти ефективному розвитку майбутніх ферм. Їх метою є підвищення конкурентоспроможності, платоспроможності цих господарств та розширення відтворення сільськогосподарського виробництва. Впровадження цих заходів може допомогти фермерам досягти стійкого та прибуткового ведення сільського господарства, тим самим сприяючи зміцненню сільськогосподарського сектору та підтримці сільських громад.

Висновки до розділу 3

1. Запропоновано шляхи вдосконалення розвитку тваринницької галузі регіону. Однією з найважливіших складових економіки Одеської області є сільське господарство, яке відіграє важливу роль в експортному потенціалі

регіону. Для вдосконалення тваринництва в області можна виділити кілька основних напрямків: продуктивність повинна бути покращена за допомогою селекції та генетики, необхідно оптимізувати кормову базу, запровадити сучасні технології обслуговування, потрібно покращити рівень ветеринарного обслуговування.

Ці підходи можуть зробити галузь тваринництва Одеської області більш конкурентоспроможною та стійкою до викликів. Впровадження інновацій та покращення ресурсної бази допоможе регіону значно збільшити виробництво та якість продукції.

2. Розглянуто сучасний стан та аналіз економічної діяльності фермерського господарства. Одним із пріоритетів успішної реалізації Одеського АПК у 2024 році є розвиток сільського малого бізнесу: в області створено 51 нове фермерське господарство.

Отримано 60,7 млн грн фінансової допомоги з фондів ЄС. Кошти спрямовані на спеціальну бюджетну дотацію у розмірі 3100 грн за гектар та 5300 грн за корову. Для покращення економічного становища фермерських господарств Одеської області необхідно залучати більше інвестицій та впроваджувати стійкі агротехнології. Також важливою залишається міжнародна підтримка та оптимізація логістики аграрного експорту.

3. Обґрунтовано шляхи підвищення продуктивності функціонування тваринництва в фермерського господарства. Пріоритетним напрямом забезпечення фінансової самоокупності фермерських господарств могло б стати залучення необхідного обсягу доступних кредитних ресурсів на пільгових умовах для рентабельного здійснення виробничої діяльності. Наприклад, надання пільгових іпотечних кредитів фермерським господарствам може досягти таких цілей, як вирощування трудомістких продуктів харчування, розширення сільськогосподарських угідь, диверсифікація їх діяльності та участь у розвитку інфраструктури сільської місцевості.

ВИСНОВКИ

Отже, в кваліфікаційній роботі було розглянуто тему «Перспективи розвитку галузі тваринництва в Україні (на прикладі Одеської області)» та зроблено наступні висновки:

1. Розглянуто роль та особливості тваринництва як галузі сільського господарства. Сільське господарство в Україні здавна було основною галуззю економіки країни і значною мірою сприяло забезпеченню населення продуктами харчування. Сільське господарство включає кілька галузей, основними з яких є рослинництво та тваринництво. Тваринництво складає 28% від загального обсягу виробництва сільськогосподарської продукції. Основною галуззю тваринницької галузі є скотарство, яке дає найбільший обсяг продукції тваринництва.

У 2024 році Україна продовжує роботу над розширенням ринків збуту, зокрема в ЄС та Китаї. В Україні аграрний сектор забезпечує в середньому 10% ВВП і близько 40% доходів від експорту. Зайнятість у сільському, рибальському та лісовому господарствах – 17% від усіх зайнятих. Станом на 2023 рік структура сільськогосподарського виробництва розподілена за видами: 26,2% - зернові та зернобобові культури - 22,5%, 18% - овочі, до 4% - фрукти та корми. Такий розподіл забезпечується природними ресурсами та попитом на міжнародному ринку.

Останніми роками в Україні спостерігається тенденція до зменшення поголів'я худоби. Так, за квітень поточного року він менший на 7% порівняно з відповідним місяцем минулого року і становить близько 2,8 млн голів. Це безпосередньо вплинуло на обсяги виробництва м’яса: за 7 місяців 2024 року виробництво яловичини впало на 3% до 102 тис. тонн.

2. Вивчено нормативно-правове забезпечення організації та розвитку тваринництва в Україні. На жаль, з самого початку ринкових реформ Україна стала на хибний шлях утримання державного контролю над сільським господарством переважно неринковими засобами. Хоча це було прийнято з

урахуванням стратегічного характеру галузі та необхідності забезпечення продовольчої безпеки, така політика відкинула сільське господарство на кілька років назад.

Станом на жовтень 2023 дія державних програм підтримки тваринництва призупинена, окрім програми компенсації кредитів. Міністерство аграрної політики та продовольства розробляє концепцію загальнодержавного економічного цільового плану розвитку тваринництва до 2033 року. Головна мета – створити умови для успішного розвитку галузі відповідно до норм і практики ЄС та розширити експортний потенціал. Крім того, важливо забезпечити якісну та безпечну продукцію для потреб українців, збільшити виробництво продукції з високою доданою вартістю та підвищити конкурентоспроможність галузі.

Україна продовжуватиме приведення нормативно-правової бази у відповідність до вимог ЄС у сферах сільського господарства та сільських територій. Це включає реформування державних інституцій у сільськогосподарському секторі відповідно до Спільної сільськогосподарської політики ЄС, з особливим акцентом на впровадження систем управління та контролю для забезпечення надійного фінансового менеджменту, прийняття рамок Європейського інвестиційного плану та забезпечення прозорої та справедливої підтримки.

3. Досліджено експортно-імпортний баланс галузі в України. Експорт продукції тваринництва за січень-березень 2024 року склав $370,2 млн, що на 11,9% більше, ніж за відповідний період минулого року. Рослинна продукція, навпаки, принесла експортерам 3,59 мільярда доларів США, що на 13,8% менше порівняно з першим кварталом до першого кварталу.

Виручка від зернових у звітному періоді перевищила $2,66 млрд, що на 16,2% менше порівняно з січнем-березнем 2023 року. За цей же період українські підприємства отримали від експорту рослинних і тваринних жирів $1,5 млрд, що на 4,2% більше, ніж у січні. Загалом за перший квартал 2024 року експорт товарів України перевищив позначку в $10 млрд (-2,8%), імпорт

склав $15,98 млрд (+1,7%), оскільки сальдо від'ємне, то є перспективи для розвитку і при відповідних умовах можна провести політику щодо імпортозаміщення.

Оскільки зараз порти знаходяться в зоні бойових дій, транспортування морем стало дуже складним і ризикованим. Натомість відкриття ринку Європейського Союзу відкриває цю нову можливість. Але є і проблема. Бо продукція має відповідати стандартам, прийнятим у країнах ЄС.

Отже, українське тваринництво та переробники бачать широке поле можливостей. Як наслідок, також доведено, що без державних чи іноземних інвестицій в Україні сьогодні вкрай важко їх використати.

4. Обґрунтовано міжнародний досвід розвитку тваринництва. Сьогодні Польща є великим виробником та експортером продукції садівництва та ягідництва, чемпіоном ЄС у галузі птахівництва та одним із провідних виробників та експортерів тваринницької продукції (мова йде не тільки про молочну галузь, а й худобу). За межами ЄС Польща є найбільшим продавцем молочних продуктів, птиці, пшениці, шоколаду та продуктів з них, а також хлібобулочних виробів, і є нашим конкурентом на деяких ринках, таких як Ізраїль, Саудівська Аравія чи Великобританія.

Очевидно, перш за все система підтримки фермерів у рамках Спільної аграрної політики ЄС стала основою для розвитку польського аграрного сектора. У 2005 році фінансова підтримка сільського господарства зросла в чотири рази порівняно з 2003 роком і в 15 разів у 2010 році (це враховує, що прямі виплати польським фермерам дорівнювали рівню виплат у «старих» країнах – членах ЄС лише 2013 року). До вступу Польщі в ЄС державні субсидії становили не більше 9% у структурі доходів сільгоспвиробників, однак з 2009 по 2010 рік вони складали понад 20% доходів фермерів, а деякі навіть перевищували 60%.

Як країна-кандидат на вступ до ЄС, зміни в системі фінансової підтримки аграрного сектору України мають ґрунтуватися на пріоритетах Спільної аграрної політики. Україні також необхідно розробити стратегію

Зеленого Нового курсу та спланувати фінансування з метою здійснення відповідних заходів.

Однією із особливостей розвитку аграрного сектору в Угорщині є високе, порівняно із іншими країнами ЄС, ресурсне його забезпечення, зокрема земельними і трудовими ресурсами. Загалом сільськогосподарські угіддя займають 53,7% від усієї земельної площі країни, а рівень розораності складає 81,9%. При цьому зрошувані землі становлять близько 1,9% від загальної площі сільськогосподарських угідь, а питома вага сільського населення складає 27,7%. Тваринництво спеціалізується в напрямку свинарства, молочного та м'ясного скотарства і птахівництва. Досить розвинуте овочівництво та садівництво.

Інший аспект сільського господарства Угорщини пов'язаний із інтенсивністю застосовуваних сучасних технологій в аграрному виробництві, результативним відображенням чого є порівняно високий показник середньої врожайності сільськогосподарських культур. По багатьох із них країна є лідером в Східній та Центральній Європі.

Окремо варто зазначити, що Угорщина є одним із найбільш активних опонентів поширення сільськогосподарських біотехнологій в ЄС. Передусім це стосується використання генетично модифікованих рослин. Оскільки країни-члени Європейського Союзу мають законне право обмежувати або забороняти вирощування генетично модифікованих культур, Угорщина прийняла закон, який прямо забороняє вирощування на її території генетично модифікованих рослин.

5. Проаналізовано стан та тенденції розвитку аграрного сектору регіону.

Земельний капітал району становить 3,3313 млн. га, з них 2594,5 тис. га (78,0%) - сільськогосподарські угіддя, з них 2076,5 тис. га (80,0%) - рілля, 19,9 тис. га (0,9%) - перелоги, 90,7 тис. га (4,4%) - багаторічні насадження, 50,6 тис. га (2,4 %). %) - сіножаті 356,8 тис. га (17,2%) – ранчо. Частка Одеської області в загальному обсязі сільськогосподарського виробництва

України перевищує 5,3 %, з них зернових — 7,5 %, соняшнику — 8,1 %, винограду — 45,5 %, м’яса — 4,5 %, молока — 4,8 %, яєць — 6,3 %

Станом на 1 листопада 2023 року в громадських господарствах Одеського регіону вирощувалося 2 млн 406,1 тис. голів, у тому числі 1 млн 320,3 тис. дійних корів. У 2022 році поголів'я великої рогатої худоби в Одеській області скоротилося на 190 тис. голів (-7,9%), а поголів'я дійних корів – на 88,7 тис. голів (-6,72%). Порівняно з 1 жовтня 2023 року поголів’я великої рогатої худоби зменшилось на 51,4 тис. голів (-2,14%), з них дійних корів – на 81 тис. голів (-0,61%). Поголів'я великої рогатої худоби у 2023 році у присадибних господарствах становить 1 млн 482,3 тис. голів, що на 184,6 тис. голів (-12,45%) менше порівняно з 1 листопада 2022 року. Кількість дійних корів в господарствах населення становила 939,5 тис. голів, що на 83,5 тис. (-8,89%) менше, ніж у попередньому році. Порівняно з 1 жовтня 2023 року поголів’я корів у господарстві населення зменшилось на 45,8 тис. (-3%), а дійних – на 5,1 тис. (-0,54%).

Виробництво м'яса зросло з 1,7 млн тонн у 2000 році до 2,5 млн тонн у 2020 році (на 47%), але до 2023 року зменшилось на 12%, до 2,2 млн тонн. Виробництво молока постійно скорочувалось, впавши з 12,7 млн тонн у 2000 році до 7,4 млн тонн у 2023 році (на 42%, зокрема на 20% після 2020 року). Яєць виробляли 8,8 млрд штук у 2000 році, а у 2010 цей показник сягнув 17,1 млрд (на 94% більше), проте до 2023 року він знизився до 11,3 млрд штук (на 30% після 2020). Виробництво вовни скоротилося на 68% з 2000 по 2023 рік – з 3,4 тис. тонн до 1,1 тис. тонн. Ці дані свідчать про значне скорочення обсягів виробництва, особливо після 2020 року.

Тваринницька галузь Одеської області, попри значні втрати, має потенціал для відновлення за умови реалізації комплексу заходів. Для цього необхідно навчати провідних представників галузі тваринництва до залучення коштів міжнародної технічної допомоги і залучення грантів від держави, залучити інвестиції в інфраструктуру та технології, відновлення поголів'я худоби, розвиток переробної промисловості, стимулювання

племінного поголів’я та вдосконалення селекції тварин. Необхідно забезпечити доступ до якісних кормів, знизити собівартість продукції та впроваджувати інноваційні підходи. Державна підтримка та інвестиції допоможуть відновити виробничі потужності, підвищити конкурентоспроможність галузі та забезпечити продовольчу безпеку регіону та країни в цілому.

6. Зроблено економічно-статистичний аналіз тваринництва в Одеській області. Аналіз динаміки поголів'я тварин в Одеській області за 2018 та 2024 роки свідчить про суттєве зниження обсягів виробництва у тваринницькій галузі, особливо в секторах свинарства та птахівництва. Такі тенденції свідчать про необхідність державної підтримки аграрного сектору для збереження поголів'я тварин та відновлення виробництва в регіоні.

Слід зазначити, що більшість (84,45-86,04%) тварин зосереджена в домашніх господарствах. Поголів'я сільськогосподарських підприємств області складає лише від 13,96% до 15,55% від загальної кількості великої рогатої худоби. У 2018 році найбільше скорочення поголів’я тварин відбулося в сільськогосподарських підприємствах (на 9,06%).

В 2023 році переважна частина поголів’я свиней в області також зосереджена в господарствах населення (62,30-67,79%). Водночас варто зазначити, що поголів’я домашніх свиней стабільно скорочується на 7,05–20,21 %, а поголів’я свиней, вирощених сільськогосподарськими підприємствами, зменшилось на 2,98–12,38 %. Телята зосереджені приблизно в 85,88-87,52% всього поголів'я.

Варто зазначити, що на тлі загального зменшення поголів’я овець та кіз у різних господарствах (на 2,13-5,63%) у річному обчисленні за 2018 рік сільськогосподарські підприємства області збільшили поголів’я цих тварин на 10,47% порівняно з минулим роком. Проте поголів'я телят, вирощених сім'ями, з року в рік зменшилося на 2,15% до 4,23%. Загальне поголів’я птиці продовжує демонструвати негативну динаміку – щорічне зменшення поголів’я складає від 4,01% до 10,58%. Знову спостерігається тенденція до

стрімкого зменшення поголів'я домашньої птиці, а поголів'я різних видів птиці в сільськогосподарських підприємствах за 2022 та 2023 роки зросло на 11,88% до 28,15%.

Експерти BRDO зазначили, що вдосконалення галузевого законодавства, розвиток кооперації, збільшення державної підтримки та розвиток місцевих ринків сільськогосподарської продукції є необхідними кроками для подальшого розвитку ринку тваринницької продукції. Але насамперед варто пам'ятати, що збільшення виробництва продукції тваринництва відбувається за рахунок збільшення поголів'я, підвищення продуктивності та покращення кормової бази.

Відродження тваринництва допоможе багатьом громадам, які після здобуття фінансової та економічної незалежності опинилися в нестачі для формування дохідної частини своїх бюджетів. Нині в області таких збанкрутілих ОТГ понад 30%.

Стратегія розвитку області до 2027 року містить план підтримки агросектору. Проте не всі фермери усвідомлюють їхні можливості. Як наслідок, підприємці, які займаються молочним скотарством, не отримують необхідної допомоги.

7. Запропоновано шляхи вдосконалення розвитку тваринницької галузі регіону. Однією з найважливіших складових економіки Одеської області є тваринництво, яке відіграє важливу роль в експортному потенціалі регіону. Для вдосконалення тваринництва в області можна виділити кілька основних напрямків: продуктивність повинна бути покращена за допомогою селекції та генетики, необхідно оптимізувати кормову базу, запровадити сучасні технології обслуговування, потрібно покращити рівень ветеринарного обслуговування.

Ці підходи можуть зробити галузь тваринництва Одеської області більш конкурентоспроможною та стійкою до викликів. Впровадження інновацій та покращення ресурсної бази допоможе регіону значно збільшити виробництво та якість продукції.

8. Розглянуто сучасний стан та аналіз економічної діяльності фермерського господарства. Одним із пріоритетів успішної реалізації Одеського АПК у 2024 році є розвиток сільського малого бізнесу: в області створено 51 нове фермерське господарство (29,6% від загальної кількості фермерських господарств в регіоні).

Отримано 60,7 млн грн фінансової допомоги з фондів ЄС. Кошти спрямовані на спеціальну бюджетну дотацію у розмірі 3100 грн за гектар та 5300 грн за корову. Для покращення економічного становища фермерських господарств Одеської області необхідно залучати більше інвестицій та впроваджувати стійкі агротехнології. Також важливою залишається міжнародна підтримка та оптимізація логістики аграрного експорту.

9. Обґрунтовано шляхи підвищення продуктивності функціонування тваринництва в фермерського господарства. Пріоритетним напрямом забезпечення фінансової самоокупності фермерських господарств могло б стати залучення необхідного обсягу доступних кредитних ресурсів на пільгових умовах для рентабельного здійснення виробничої діяльності. Наприклад, надання пільгових іпотечних кредитів фермерським господарствам може досягти таких цілей, як вирощування трудомістких продуктів харчування, розширення сільськогосподарських угідь, диверсифікація їх діяльності та участь у розвитку інфраструктури сільської місцевості. Водночас підвищення ефективності сільськогосподарських підприємств має базуватися на відповідній інституційній підтримці, включаючи системи регулювання, які допомагають окремим сільськогосподарським підприємцям досягати бажаних економічних результатів. Теоретична підготовка в поєднанні з відповідним законодавчим середовищем сприяє сталому та успішному розвитку малих сільськогосподарських організацій, забезпечуючи їх конкурентоспроможність та сталість в аграрному секторі.

Тому український аграрний сектор має унікальну можливість розвиватися та стати однією з основних сировинних баз світової економіки.

Активно співпрацюючи з міжнародними партнерами та інвесторами, ми забезпечуємо стабільний та успішний розвиток нашої країни та стаємо не лише «житницею Європи», а й «лідером світового ринку сільськогосподарської продукції».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мамонова Н. І. Українське сільське господарство у воєнний час стійкість, реформи та ринки. Transnational Institute : веб-сайт. URL: https://www.tni.org/en/article/ukrainian-agriculture-in-wartime?translation=uk (дата звернення: 25.09.2024)

2. Боднар О. М. Тваринництво, як галузь сільського господарства. *Вінницький національний технічний університет*. 2023. №2. С. 2-4. URL: https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/mn/mn2020/paper/viewFile/10602/8919 (дата звернення: 25.09.2024)

3. Русан В. В. Аграрний сектор України у 2023 році: складові стійкості, проблеми та перспективні завдання. Національний інститут стратегічних досліджень : веб-сайт. URL: https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/ahrarnyy-sektor-ukrayiny-u-2023-rotsi-skladovi-stiykosti-problemy-ta (дата звернення: 25.09.2024)

4. Стан тваринництва та перспективи експорту м'яса в 2024 році: в УСПП провели експертні обговорення. Об’єднання організацій роботодавців України : веб-сайт. URL: https://ooru.org.ua/media/news/stan-tvarynnytstva-ta-perspektyvy-eksportu-miasa-v-2024-rotsi-v-uspp-provely-ekspertni-obhovorennia (дата звернення: 25.09.2024)

5. Про внесення змін до деяких законів України щодо вдосконалення державного регулювання продовольчої безпеки та розвитку тваринництва : Закон України № 3221-IX від 15.12.1993 (редакція від 05.10.2024 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3221-20#Text (дата звернення: 25.09.2024)

6. Про племінну справу у тваринництві : Закон України № 3691-XII від 15.12.1993 (редакція від 26.10.2023 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3221-20#Text (дата звернення: 25.09.2024)

7. Державні програми у підтримку тваринництва. Finsee : веб-сайт. URL: https://finsee.com/%D1%84%D1%96%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B0-%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%82%D1%80%D0%B8%D0%BC%D0%BA%D0%B0/%D1%82%D0%B2%D0%B0%D1%80%D0%B8%D0%BD%D0%BD%D0%B8%D1%86%D1%82%D0%B2%D0%BE/ (дата звернення: 25.09.2024)

8. Цього року мають ухвалити Концепцію Державної програми розвитку тваринництва. PigUa info. Свинарство в Україні та світі : веб-сайт. URL: https://pigua.info/uk/post/cogo-roku-maut-uhvaliti-koncepciu-derzavnoi-programi-rozvitku-tvarinnictva (дата звернення: 15.10.2024)

9. Українські експортери збільшили виторг від продукції тваринництва. AgroPortal : веб-сайт. URL: https://agroportal.ua/news/ukraina/ukrajinski-eksporteri-zbilshili-vitorg-vid-tvarinnictva (дата звернення: 15.10.2024)

10. Громова В. І. Той, хто зараз піде у тваринництво, не прогадає. Чи дійсно це так? Latifundist : веб-сайт. URL: https://latifundist.com/spetsproekt/1056-toj-hto-zaraz-pide-u-tvarinnitstvo-ne-progadaye-chi-dijsno-tse-tak (дата звернення: 15.10.2024)

11. Антонюк П. О., Ступницька Т. М., Антонюк О. П., Баранюк Х. О. Аналіз динаміки та структури імпорту агропродовольчої продукції. *Економіка харчової промисловості*. 2022. №14(1), С. 15-24.

12. Трофімцева О. О. Вступ Польщі до ЄС та еволюція агропродовольчого сектору: деякі уроки для України. Український тиждень: веб-сайт. URL: https://tyzhden.ua/vstup-polshchi-do-ies-ta-evoliutsiia-ahroprodovolchoho-sektoru-deiaki-uroky-dlia-ukrainy/ (дата звернення: 15.10.2024)

13. Сава А. А. Польський досвід проведення аграрних заходів та діяльності фермерів. Агро Еліта. Всеукраїнський аграрний журнал: веб-сайт.

URL: https://agroelita.info/polskyy-dosvid-provedennia-ahrarnykh-zakhodiv-ta-diialnosti-fermeriv/ (дата звернення: 15.10.2024)

14. Кернасюк Ю. А. Самодостатнє сільське господарство Угорщини. GrowHow: веб-сайт. URL: https://www.growhow.in.ua/samodostatnie-silske-hospodarstvo-uhorshchyny/ (дата звернення: 15.10.2024)

15. Hungarian Central Statistical Office : офіційний веб-сайт. URL: https://www.ksh.hu (дата звернення: 15.10.2024)

16. Досвід європейських країн у становленні та розвитку баз даних у тваринництві. Агентство з ідентифікації і реєстрації тварин : веб-сайт. URL: https://www.agro-id.gov.ua/dosvid-yevropejskix-kra%D1%97n-u-stanovlenni-ta-rozvitku-baz-danix-u-tvarinnictvi/ (дата звернення: 16.10.2024)

17. Яценко С. С. EuroTier 2024: орієнтир на інновації в тваринництві, добробут тварин і сталий розвиток. AgroPortal : веб-сайт. URL: https://agroportal.ua/publishing/intervyu/eurotier-2024-oriyentir-na-innovaciji-v-tvarinnictvi-dobrobutu-tvarin-ta-staliy-rozvitok (дата звернення: 16.10.2024)

18. Доломанжи К. К. Клімат та сільське господарство Одеської області. Odesa Name : веб-сайт. URL: https://odesa.name/uk/eternal-4172-klimat-ta-silske-gospodarstvo-odeshhyny (дата звернення: 16.10.2024)

19. Україна сьогодні. Каталог провідних підприємств України. Одеська область. Рада : веб-сайт. URL: https://www.rada.com.ua/ukr/RegionsPotential/Odesa/ (дата звернення: 16.10.2024)

20. Мийнова А. М. Яку роль сільське господарство Одещини відіграє для всієї України. Південь сьогодні : веб-сайт. https://yug.today/yaku-rol-silske-hospodarstvo-odeshchyny-vidihraie-dlia-vsiiei-ukrainy/ (дата звернення: 16.10.2024)

21. Стан тваринництва та перспективи експорту м'яса: в УСПП провели експертні обговорення. Об’єднання організацій роботодавців України : веб-сайт. URL: https://ooru.org.ua/media/news/stan-tvarynnytstva-ta-

perspektyvy-eksportu-miasa-v-2024-rotsi-v-uspp-provely-ekspertni-obhovorennia (дата звернення: 16.10.2024)

22. Проблеми та перспективи аграрної галузі в 2025 році: інтерв'ю Міністра аграрної політики та продовольства. Об’єднання організацій роботодавців України: веб-сайт. URL: https://ooru.org.ua/media/news/stan-tvarynnytstva-ta-perspektyvy-eksportu-miasa-v-2024-rotsi-v-uspp-provely-ekspertni-obhovorennia (дата звернення: 16.10.2024)

23. Стратегія відновлення та розвитку Одеської області. Одеська обласна державна адміністрація : офіційний веб-сайт. URL: https://oda.od.gov.ua/wp-content/uploads/2024/06/draft-strategiyi-vidnovlennya-ta-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-period-2021-%E2%80%93-2027-stanom-na-07.02.2024.pdf (дата звернення: 16.10.2024)

24. Кірович Н. В. Сучасний стан тваринництва Одещини. *Agrarian bulletin of the black sea littoral.* 2022. №92. С.53-59.

25. Дадус О. І. Найшвидше серед тваринництва відновиться птахівництво. Kurkul. Онлайн-асистент фермера: веб-сайт. URL: https://kurkul.com/interview/1386-olena-dadus-nayshvidshe-sered-tvarinnitstva-vidnovitsya-ptahivnitstvo (дата звернення: 16.10.2024)

26. Тваринництво Одещини в умовах війни. Департамент аграрної політики, продовольства та земельних відносин Одеської обласної державної адміністрації : веб-сайт. URL: https://agro.od.gov.ua/2024/07/17/tvarynnycztvo-odeshhyny-v-umovah-vijny/ (дата звернення: 16.10.2024)

27. Рвачова А. М. На Одещині збільшилося виробництво м'яса та молока: подробиці. Одеса Новини : веб-сайт. URL: https://odesa.novyny.live/na-odeshchini-zbilshilosia-virobnitstvo-miasa-ta-moloka-podrobitsi-124051.html (дата звернення: 16.10.2024)

28. Про проєкт Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій України на період до 2030 року. Громадський простір : веб-сайт. URL: https://www.prostir.ua/?library=pro-projekt-stratehiji-rozvytku-

silskoho-hospodarstva-ta-silskyh-terytorij-ukrajiny-na-period-do-2030-roku (дата звернення: 20.10.2024)

29. Верещагін М. В. Розвиток тваринництво в Одеській області. Ділова Одеса: веб-сайт. URL: https://dilova.com.ua/odeschina/rozvitok-tvarinnicztvo-v-odeskij-oblasti/ (дата звернення: 20.10.2024)

30. Реєстр операторів потужностей (об'єктів), що використовуються для промислового вирощування (розведення) тварин. URL: reestr-operatoriv-potuzhnostei1.xlsx (дата звернення: 20.10.2024)

31. Мурадова А. В. На Одещині створили нові фермерські господарства. Одеса Новини: веб-сайт. URL: https://odesa.novyny.live/v-odesskoi-oblasti-sozdali-novye-fermerskie-khoziaistva-64541.html (дата звернення: 20.10.2024)

32. Беженар І. М. Фермерські господарства в Україні: стан та перспективи розвитку. *Економіка та управління підприємствами (за видами діяльності)*. 2023. №9. С. 20-25.

33. Бездушний Р. П. нормативно-правове забезпечення аграрної економічної статистики та контроль її достовірності. *Агросвіт.* 2024. №16. С. 166-176. URL: https://www.nayka.com.ua/index.php/agrosvit/article/view/4348 (дата звернення: 20.10.2024)

34. Державна служба статистики України : офіційний веб-сайт. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/menu/respond.htm (дата звернення: 20.10.2024)

35. Про затвердження форм державного статистичного спостереження щодо витрат на виробництво продукції (робіт, послуг) сільського господарства: Наказ Державної служби статистики від 8 червня 2022 року № 153. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/norm_-doc/2022/153/153_2022.htm (дата звернення: 20.10.2024)

36. Про затвердження форм державних статистичних спостережень з питань реалізації продукції сільського господарства підприємствами та господарствами населення та надходження молока на переробні підприємства: Наказ Державної служби статистики від 8 червня 2022 року

№ 164. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/2022/164/164_2022.htm (дата звернення: 20.10.2024)

37. Про затвердження форми державного статистичного спостереження № 2К-С (квартальна) "Обстеження ділової активності сільськогосподарського підприємства": Наказ Державної служби статистики від 15 березня 2023 року № 116. URL: https://www.ukrstat.-gov.ua/norm_doc/2023/116/116_2023.htm (дата звернення: 20.10.2024)

38. Дубина О. Л., Шевченко Т. О., Ткаченко О. С. Статистична звітність підприємства: поняття та порядок подання. *Інфраструктура ринку.* 2022. № 66. С. 220-224. DOI: https://doi.org/10.32843/infrastruct66-38. (дата звернення: 20.10.2024)

39. Про затвердження форм державного статистичного спостереження щодо витрат на виробництво продукції (робіт, послуг) сільського господарства: Наказ Державної служби статистики від 4 квітня 2024 року № 85. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0085832-24#Text (дата звернення: 20.10.2024)

40. Червона С. П. Моніторинг виконання плану заходів з виконання угоди про асоціацію між Україною та Європейським союзом у частині "статистика та обмін інформацією". *European scientific journal of Economic and Financial innovation.* 2022. № 1(9). С. 45-56. DOI: http://doi.org/10.32750/2022-0104. (дата звернення: 20.10.2024)

41. Рекомендації щодо сталого розвитку сільського господарства у процесі вступу України до ЄС. Екодія : веб-сайт. URL: https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/rekomendacii-analiz-stanu-sg-ua-ta-implement-es2024.pdf (дата звернення: 20.10.2024)

42. Самойлюк М. З. Економіка України у 2023 році. Центр економічної стратегії : веб-сайт. URL: https://ces.org.ua/ukrainian-economy-in-2023-tracker-overview/ (дата звернення: 20.10.2024)

43. Альшанова О. О. Як і під впливом яких чинників розвивається галузь свинарства. *Тваринництво сьогодні*. 2020. № 8. С. 4-9.

44. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року. Міністерство аграрної політики та продовольства україни : офіційний веб-сайт. URL: http://minagro.gov.ua/apk?-nid=16822 (дата звернення: 20.10.2024)

45. Лаврук О. В. Відродження тваринництва та його роль у розвитку аграрних підприємств. *Агросвіт.* 2018. № 17. С. 36-41.

46. За останні 5 років поголів'я ВРХ зменшилося на 19%, свиней – на 21%. Agropolit. Гаряча агрополітика : веб-сайт. URL: https://agropolit.com/news/11386-za-ostanni-5-rokiv-pogolivya-vrhzmenshilosya-na-19-sviney--na-21. (дата звернення: 20.10.2024)

47. Кернасюк Ю. Чи буде розвиток тваринництва в Україні. Агробізнес сьогодні : веб-сайт. URL: http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyihektar/item/14394-chy-bude-rozvytok-tvarynnytstva-v-ukraini.html (дата звернення: 20.10.2024)

48. Лаврук О. В. Державна політика сприяння інвестиційного забезпечення розвитку тваринництва України. *Інвестиції практика та досвід. Державне управління*. 2019. № 4. С. 130-134.

49. Іванух Р. А., Дусановський С. Л., Білан Є. М. Аграрна економіка і ринок. Тернопіль: "Збруч", 2003. 305 с.

50. Петрук В. Г., Кватернюк С. М., Трач І. А. та ін. Дослідження антропогенних аерозолів в атмосфері. *Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету.* Серія: Сільськогосподарські науки. 2012. № 63. Вип. 4. С. 204-209.

51. Проєкт Стратегії відновлення та розвитку Одеської області вже готовий до громадського обговорення. Decide : веб-сайт. URL: https://decide.in.ua/proyekt-strategiyi-vidnovlennya-ta-rozvytku-odeskoyi-oblasti-vzhe-gotovyj-do-gromadskogo-obgovorennya/ (дата звернення: 20.10.2024)

52. Державна та регіональна програма підтримки аграрного сектору. Департамент аграрної політики, продовольства та земельних відносин Одеської обласної державної адміністрації : веб-сайт. URL:

https://agro.od.gov.ua/derzhavna-pidtrymka/derzhavna-ta-regionalna-programa-pidtrymky-agrarnogo-sektoru/ (дата звернення: 20.10.2024)

53. Стратегія розвитку Одеської області на 2021-2027 роки. Одеська обласна державна адміністрація : офіційний веб-сайт. URL: https://oda.od.gov.ua/odeshhyna/soczialno-ekonomichnyj-ta-kulturnyj-rozvytok/strategichni-plany-dij-ta-programy-rozvytku/strategiya-regionalnogo-rozvytku/strategiya-rozvytku-odeskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky/ (дата звернення: 20.10.2024)

ДОДАТКИ

Додаток А

SWOT-аналіз Одеської області

Сильні сторони	Слабкі сторони
Суспільно-географічне положення забезпечує великий транспортний потенціал Одеської області. Розвинена транспортна інфраструктура, що включає мережу залізничного, автомобільного та трубопровідних транспорту, а також найбільшу в межах області концентрацію портів; Природно-ресурсний потенціал створює передумови для розвитку всіх секторів економіки; Наявність родовищ паливних ресурсів на шельфі Чорного моря створює можливості не тільки забезпечувати власні потреби країни, а й нарощувати обсяги експорту; Розвинуте сільське господарство з вирощуванням різних видів культур; Розвинена галузь інформаційних технологій, де Одеса позиціонується одним з найбільших хабів IT сектору в країні; Збереження розвиненого банківського сектору та присутність 2 з 9 представництв іноземних банків на території України;	Значна протяжність з півночі на південь стала передумовою просторової поляризації та відмінностей у розвитку Північною, Центральної та Південної частин; Нестабільна безпекова ситуація: часті обстріли портової інфраструктури та промислових об'єктів, загроза дрейфуючих мін, заміновані морські шляхи, забруднені осколками, мінами та снарядами території; Погана забезпеченість водопостачання, водовідведення (у т.ч. питна вода), особливо Південної частини; Наявність вузьких місць для диверсифікації ризиків розвитку торгівлі (транспортні коридори через Дністровський лиман, пропускна здатність залізниць та портів); Зношеність автомобільних доріг, відірваність транспортного сполучення з Південним мікрорегіоном; Висока поширеність корупції, яка, на думку населення, є ключовим бар'єром для розвитку області; Нестабільність влади в області.
Можливості	Загрози
Євроінтеграційні процеси, що відкриють нові можливості для залучення інвестицій та формування нових партнерство; Зростаюча потреба у відновлені регіонів України та створення нових фондів для відновлення, що створює можливості для відновлення та розвитку інфраструктури області, та розвиток будівельної галузі для задоволення потреб інших регіонів; Розвиток дипломатичних відносин з новим країнами та регіонами, що сприятиме диверсифікація зовнішньої торгівлі і створюватиме можливості для залучення інвестиція для розвитку та модернізації портової, залізничної, автомобільної інфраструктури; Активні зусилля щодо забезпечення енергетичної незалежності на національному рівні, що актуалізує можливість відновлення роботи нафтогону Одеса-Броди та з'єднання із Адамово (Польща)	Постійна загроза ракетних атак на об'єкти інфраструктури та перманентна загроза активних бойових дій на території області; Кліматичні зміни, у разі підняття вод Світового океану за різними прогнозами, до 35% території області будуть затоплені, а відповідно руйнування/нівелювання можливостей зрошувальних систем; Виснаження економіки при невизначено-тривалій війни з Російською Федерацією; Зростання тіньової зайнятості; Подальші мобілізаційні процеси ще більше поглиблюватимуть дефіцит робочої сили за окремими робітничими професіями; Нарощування імпорту продукції може замістити вітчизняне виробництво продуктів; Етнічна неоднорідність також створює виклики у взаєморозумінні та соціальній інтеграції в контексті сучасної української держави;

Джерело: складено автором на основі [23]

Додаток Б

Стратегічні цілі Стратегії розвитку агросектору Одеської області до 2030 року

Стратегічна ціль	Коментар
Стратегічна ціль 1. Розбудова інклюзивної політики розвитку сільського господарства та сільських територій: інституційна спроможність	Загалом політика – це система стратегічних управлінських рішень, яка визначається різними документами, до яких також належить і стратегії. Тому наведене формулювання цілі виглядає досить розмитим і надто загальним. Можливо йдеться якраз про проблему – відсутність сильних інституцій та їх скоординованості щодо вироблення політики? Якщо так, то стратегічна ціль має бути спрямована якраз на це: Побудова/формування/удосконалення системи інституцій спроможних формувати та реалізовувати збалансовану політику розвитку сільського господарства та сільських територій.
Стратегічна ціль 2. Гарантування суспільних потреб у високоякісних, поживних і безпечних харчових продуктах та досягнення продовольчої безпеки.	Поєднання у одній цілі таких різних складових, як «гарантування потреб» та досягнення «продовольчої безпеки» навряд чи є вдалим рішенням. Тим паче, що потреби є об`єктивним фактором життя людини і навряд чи можна «гарантувати потреби». Загалом, якщо йти від розділу «аналіз проблем» та змісту «мети», то стратегічна ціль 2 могла б виглядати приблизно так: Досягнення продовольчої безпеки України.
Стратегічна ціль 3. Забезпечення стійкості сільськогосподарського сектору: підтримка справедливого доходу виробників та підвищення їх конкурентоспроможності	Як і у випадку із стратегічною ціллю 2 у цій цілі поєднуються складові зовсім різних рівнів. Адже стійкість сільськогосподарського сектору залежить не тільки від справедливого доходу чи конкурентоспроможності виробників. Це і стійкість до кліматичних змін, до демографічних проблем, кон'юнктури ринків, можливості транспортної інфраструктури в умовах війни, тощо.
Стратегічна ціль 4. Ефективне використання земель: розмінування, земельна реформа	Взагалі тут дивне поєднання – розмінування земель і земельна реформа. Розмінування земель може відійти, як оперативна ціль стратегічної цілі 3
Стратегічна ціль 5. Кліматично орієнтоване сільське господарство: пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптація до них	Загалом адаптація до кліматичних змін може бути оперативною ціллю до стратегічної цілі 3 – «Забезпечення стійкості сільського господарства України». Проте, якщо подивитись більш ґрунтовно на проблему кліматичної стійкості, то це дійсно, можна винести у окрему стратегічну ціль, яка має стосуватись не тільки власне сільського господарства (товарного), а й адаптації домогосподарств, переналаштування інфраструктури, перегляду підходів до обробітку земель, тощо.
Стратегічна ціль 6. Модернізація аграрного сектору: розвиток переробки, інновації, цифровізація та обмін знаннями	На жаль у жодній із цих стратегічних цілей не згадується про підготовку аграрного сектору до вступу в ЄС. Так, напевне, це може бути наскрізною темою по кожній стратегічній цілі, але, як показує практика, тоді це важливе питання залишиться поза увагою. Тому цілком доцільно є включення до стратегічної цілі 6 питання про адаптацію галузі до вступу в ЄС: Модернізація аграрного сектору та його підготовка до вступу України в ЄС
Стратегічна ціль 7. Створення умов для розвитку сільських територій	Загалом, ця ціль потребує дуже багато зусиль, як у підготовці державних, регіональних та місцевих рішень, так і у їх реалізації та фінансуванні. Розвиток сільських територій передбачає багато різноманітних складових. Це передусім стосується людського капіталу, інфраструктури, вирівнювання можливостей різних територій.